

Julian Kałowski

Współpraca między instytutami zakonnymi w dziedzinie formacji

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 45/1-2, 33-79

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JULIAN KAŁOWSKI, MIC

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

WSPÓŁPRACA MIĘDZY INSTYTUTAMI ZAKONNYMI W DZIEDZINIE FORMACJI

Spis treści: Wstęp. – 1. Przyczyny wydania instrukcji. – 2. Kryteria, jakim powinny odpowiadać międzyzakonne ośrodki formacyjne, oraz zasady ich funkcjonowania. – 2. 1. Zasada tożsamości charyzmatycznej. – 2. 2. Współpraca w procesie formacji. – 3. Praktyczne wskazania dotyczące funkcjonowania międzyzakonnych ośrodków formacyjnych – 3. 1. Odpowiedzialność przełożonych wyższych. – 3. 2. Odpowiedzialność wspólnoty formacyjnej. – 3. 3. Erygowanie i prowadzenie ośrodków formacyjnych oraz kadra wychowawcza. – 4. Współpraca w różnych fazach formacji. – 4. 1. Współpraca formacyjna w nowicjacie. – 4. 2. Współpraca w formacji profesorów czasowych. – 4. 3. Współpraca w formacji ciągłej, czyli permanentnej. – 5. Instytuty teologiczne oraz instytuty formacji filozoficznej i teologicznej. – 5. 1. Instytuty teologiczne. – 5. 2. Instytuty formacji teologicznej i filozoficznej. – 6. Współpraca międzyzakonna na rzecz formacji formatorów i formaterek. – Zakończenie.

Wstęp

Już z chwilą pojawienia się pierwszych zorganizowanych form życia według rad ewangelicznych zwracano dużą uwagę na odpowiednie przygotowanie ich członków. Powstające na przestrzeni wieków różnego rodzaju instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego mają do spełnienia ściśle określone cele, dlatego też nowo wstępujących oraz definitywnie włączonych członków trzeba formować do tego rodzaju życia. Kościół zawsze doceniał pierwszoplanową rolę formacji, czyli przybierania formy, która polega na ścisłym przestrzeganiu wytycznych określonych w prawie fundamentalnym, tzn. w konstytucjach lub inaczej nazwanych zbiorach prawnych, zatwierdzonych przez kompetentną władzę kościelną. Z tej racji najwyższa władza kościelna, poszczególni biskupi, za-

łożyciele, reformatorzy oraz inni wydawali dokumenty dotyczące formacji.

O konieczności formacji do życia według zasad danego instytutu papież Paweł VI pisał następująco: „...Zakonne zgromadzenia bowiem żyją i kwitną dopóty, dopóki w ich karności i pracy, w obyczajach i życiu zakonników trwa i działa nienaruszony duch Założyciela”¹. Również *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku wypowiada się w tej kwestii: „Wszyscy powinni wiernie zachowywać myśl i zamierzenia założycieli, zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną, dotyczące natury, celu, ducha i charakteru instytutu, jak również zdrowych jego tradycji, co stanowi dziedzictwo tegoż instytutu”².

Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego wykonują dzieła, do których zostały powołane. Jednak życie wciąż przynosi nowe potrzeby i dlatego zachodzi konieczność ciągłego uzupełniania wiedzy i umiejętności członków w różnych dziedzinach, a przede wszystkim ich przygotowania duchowego. Wymienione tutaj zjawiska oraz zachodzące obecnie procesy szybko przemieszczania się ludności, w tym również osób zakonnych, a także globalizacji stały się przyczyną wydania przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego 8 grudnia 1998 roku instrukcji pt. *Współpraca międzyzakonna w dziedzinie formacji*³.

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie analiza tego właśnie dokumentu.

1. Przyczyny wydania instrukcji

Główne przyczyny wydania instrukcji o współpracy między zakonami w dziedzinie formacji są następujące:

¹ P a u l u s VI, *Allocutio ad summos Moderatores quarundam Familiarum Religiosarum earumque sodales, qui Romam convenerunt ad sui Instituti Capitulum Generale*, 23 maii 1964, AAS 56(1964)568-569. Tekst polski w: Paweł VI, *Charyzmat życia zakonnego. Przemówienia i dokumenty*. Wybór i opracowanie A. Zuchowski, T. Sulowska, Poznań-Warszawa 1974, s. 85.

² Kan. 578 KPK/1983.

³ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, 8 dicembre 1998, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1999. Tekst polski w: Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego, *Współpraca międzyzakonna w dziedzinie formacji*, Libreria Editrice Vaticana 1999.

1. Potrzeba pogłębienia zagadnień dotyczących formacji, zasygnalizowanych w instrukcji Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego pt. Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, *Potissimum institutioni* z dnia 2 lutego 1990 roku⁴. Analizowana w artykule instrukcja stwierdza: „Niniejszy nowy dokument ma na celu pogłębić jedną z kwestii, o których mówi wspomniana instrukcja, dotyczącą współpracy między instytutami zajmującymi się dziełami apostołatu na rzecz formacji własnych członków”⁵.

2. Ograniczona liczba kandydatów do instytutów będąca konsekwencją spadku liczby powołań, a także praca apostolska na nowych terenach, wiążąca się z napływem nowych kandydatów, którym z obowiązku trzeba zapewnić odpowiednią formację⁶.

3. Brak formatorów i formatorek oraz mała liczba wykwalifikowanego personelu wychowawczego⁷.

⁴ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, 2 februarii 1990, AAS 82(1990)470-532. Tekst polski w: Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Instrukcja Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, *Potissimum institutioni*, 2 luty 1990, Warszawa 1990; J. K a ł o w s k i, *Troska Kościoła o formację osób zakonnych – rys historyczny, geneza i charakter dokumentu „Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych”*, Prawo Kanoniczne 35(1992)nr 1-2, s. 71-88.

⁵ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 2.

⁶ Tamże, nr 3.

⁷ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 3; Congregazione per l'Educazione Cattolica, *Direttive sulla preparazione degli educatori nei seminari*, 4 novembre 1993, Libreria Editrice Vaticana 1993, s. 5-6. Tekst polski w: Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, Wskazania dotyczące wychowawców w seminariach, Libreria Editrice Vaticana 1993, s. 5-6; J o a n n e s P a u l u s II, Adhortatio Apostolica Postsynodalis de sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione, *Pastores dabo vobis*, 25 martii 1992, AAS 84(1992)770-778. Tekst polski w: J a n P a w e ł II, Posynodalna Adhortacja Apostolska, *Pastores dabo vobis*, 25 marca 1992, Libreria Editrice Vaticana 1992, s. 170-181; Congregatio pro Clero, Directorium pro presbyterorum ministerio et vita, *Dives Ecclesiae*, 31 martii 1994, Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae, collegit, digessit notisque ornavit D. A. Gutiérrez, vol. VIII, Romae 1998, nr 5561, 13117-13118. Tekst polski w: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, 31 styczeń 1994, Libreria Editrice Vaticana 1994, s. 90-91; Congregazione per l'Educazione Cattolica – Congregazione per il Clero, *Norme fondamentali per la formazione dei diaconi permanenti. Direttorio per il ministero e la vita dei diaconi permanenti*, 22 februarii 1998, Libreria Editrice Vaticana 1998, s. 33-39; *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, s. 129-134.

4. Zwrócenie uwagi na potrzebę odbywania formacji we własnej kulturze i własnym środowisku, co służy wsparciu pozytywnej integracji życia poszczególnych instytutów z własną kulturą zgromadzonych w nich członków⁸.

5. Potrzeba zapobiegania masowemu odchodzeniu kandydatów do innych kultur i to w początkowej fazie życia zakonnego, a także przeciwdziałanie temu, aby wstępowanie do instytutu było traktowane jako okazja do opuszczenia własnego środowiska⁹.

Mając na względzie przedłożone wyżej racje oraz biorąc pod uwagę różnego rodzaju trudności, jakie występują w procesach formacyjnych, zaczęto z konieczności tworzyć międzyzakonne ośrodki formacyjne¹⁰. Za ośrodki takie – jak stwierdza instrukcja – „uważa się różne formy współpracy między instytutami życia konsekrowanego w służbie formacji”¹¹. Nie są to zatem tylko instytuty, fakultety czy innego rodzaju szkoły, lecz także wszelkie ośrodki oraz instytucje powołane przez kompetentne władze do świadczenia pomocy w formacji osób, które przygotowują się do podjęcia życia według rad ewangelicznych albo już są po ślubach zakonnych lub innego rodzaju więzach czy też zobowiązaniach¹². Należy jednak podkreślić, że przekazywanie *patrimonium*, czyli dziedzictwa, należy do obowiązków poszczególnych instytutów, które powinny to czynić

⁸ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 3; Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, *Normae directivae de institutione in religiosis institutis, Potissimum institutioni*, nr 47: „Nie jest wskazane umieszczenie nowicjatu w środowisku i kulturze obcej pochodzeniu i językowi ojczystemu nowicjuszy. Lepsze są nowicjaty małe, ale zakorzenione w danej kulturze. Chodzi tu głównie o to, by nie mnożyć problemów podczas tego okresu formacji, który winien doprowadzić do zrównoważenia osobowości i w którym relacje między nowicjuszami a mistrzem nowicjatu winny być jak najłatwiejsze oraz umożliwiać pełne wzajemne porozumienie i wyjaśnienie wszystkich delikatnych problemów, jakie wiążą się z początkiem trudnej drogi duchowej. Poza tym przeniesienie do innej kultury właśnie w tym momencie zwiększa ryzyko przyjęcia fałszywych powołań lub przeoczenia ewentualnych niewłaściwych motywów”; Johannes Paulus II, *Esortazione apostolica Post-Sinodale, Ecclesia in Africa* 14 settembre 1995, Libreria Editrice Vaticana 1995, nr 94. Tekst polski, w: Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostołska, Ecclesia in Africa*, 14 września 1995, Watykan 1995, nr 94.

⁹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 3.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 6, przypis 7.

¹² Tamże.

we własnym zakresie¹³. Takie ustawienie problemu wynika z wytycznych Soboru Watykańskiego II¹⁴, *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 roku¹⁵ oraz innych dokumentów promulgowanych przez Stolicę Apostolską¹⁶.

¹³ Tamże, nr 3.

¹⁴ Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego, *Perfectae caritatis*, Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski, Nowe tłumaczenie, Poznań 2002, nr 2: „Przystosowana do współczesności odnowa życia zakonnego obejmuje zarówno nieustanne przywracanie do źródeł wszelkiego życia chrześcijańskiego i do pierwotnego ducha stanowiącego natchnienie dla instytutów, jak też ich przystosowanie do zmienionych warunków naszej doby... Jest rzeczą dobrą dla samego Kościoła, by instytuty miały swój odrębny charakter i własne zadania. Dlatego należy uznawać i ściśle zachowywać ducha i zamiary ich założycieli, a także zdrowe tradycje, bo wszystko to stanowi dziedziczną własność każdego instytutu”.

¹⁵ Kan. 578 KPK/1983.

¹⁶ P a u l u s VI, Litterae Apostolicae motu proprio datae, *Ecclesiae sanctae*, 6 septembris 1966. Normae ad quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II Decreta statuuntur. II. Normae ad exsequendum Decretum SS. Concilii Vaticani II, *Perfectae caritatis*, AAS 58(1966)775-782. Tekst polski w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, nr 6, 33; Normae ad exsequenda decreta SS. Concilii Vaticani II, *Christus Dominus et Presbyterium ordinis*, AAS 58(1966)758-775. Tekst polski w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, nr 28; P a u l u s VI, Adhortatio Apostolica, Unusquisque religiosae familiae catholico orbe sodalibus: de religiosa vita secundum Concilii Oecumenici Vaticani II renovanda praeceptiones, *Evangelica testificatio*, 29 iunii 1971, AAS 63(1971)497-535. Tekst polski, w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 231-259, nr 11, 51; P a u l u s VI, *Allocutio ad sacrarum virginum Maiores Antistitas, quae ex omnibus nationibus interfuerunt Conventui habito*, 29 octobris 1970, AAS 62(1970)765-770, 768-769. Tekst polski, w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 50-56, 55; P a w e l VI, *Do Przedstawicieli Konferencji Krajowych Instytutów Zakonnych Męskich i Żeńskich*, 19 października 1972. Tekst polski, w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 60-61; P a w e l VI, *Do Unii Przełożonych Generalnych (USG)*, 25 maja 1973, Tekst polski, w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 66-72; P a u l u s VI, *Allocutio, Sacrarum virginum Benedictinarum Antistitis e variis in Italia monasteriis, quae Romam conuenerunt, ut religiosae vitae causam pertracterent*, 28 octobris 1966, AAS 58(1966)1155-1162. Tekst polski, w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 119-126; P a u l u s VI, *Allocutio, Sodalibus ex Ordine Fratrum Minorum, qui Generali religiosae suae communitatis Consilio Assisii interfuerunt*, 23 iulii 1967, AAS 59(1967)781--786, Tekst polski, w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 145-150; Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus, *Instructio de accommodata renovatione institutionis ad vitam religiosam ducendam, Renovationis causam*, 6 ianuarii 1969, AAS (1971)103-120. Tekst polski w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 265-282, nr 5, s. 268-270; *List Sekretarza Kongregacji dla Zakonów i Instytutów Świeckich*, 10 lipca 1972, Tekst polski w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 330-331, nr 4; J a n P a w e l II, *Przemówienie do uczestników Kapituły Instytutu Synów Najświętszego Serca oraz Instytutu Misjonarzy Najświętszego Serca*. Tekst polski w: J a n P a w e l II, O życiu zakonnym. Przemówienia – listy apostolskie, instrukcje, Wybór tekstów i opracowanie E. Weron, A. Jaroch, Poznań-Warszawa 1984, s. 59-60; Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus. *Sacra Congregatio pro Episcopis, Notae directivae pro mutuis relationibus inter episcopos et religiosos in Ecclesia, Mutuae relationes*, 14 maii 1978, AAS 70(1978)473-506. Tekst polski w: Jan Paweł II, O życiu zakonnym, nr 11-12,

2. Kryteria, jakim powinny odpowiadać międzyzakonne ośrodki formacyjne, oraz zasady ich funkcjonowania

W rozdziale pierwszym instrukcji wymienia się podstawowe kryteria, jakim powinny odpowiadać ośrodki formacyjne, jeśli ich działalność ma być skuteczna, a więc i pożyteczna. Są one następujące:

1. Jasność celu ośrodka, tzn. aby *ex officio* był on przeznaczony przez kompetentną władzę kościelną do świadczenia pomocy w dziedzinie formacji¹⁷.

2. Wyznaczenie władz odpowiedzialnych za ośrodek oraz dokładne określenie ich kompetencji¹⁸.

3. Dobór oraz przygotowanie personelu świadczącego pomoc w dziedzinie formacji¹⁹.

4. Dokładne określenie programu oraz konsekwentne jego realizowanie²⁰. Bardzo istotne jest, aby treści programowe oraz doktryna przekazywana formowanym były zgodne z wytycznymi Kościoła katolickiego, a także by w procesie formacji kładziono nacisk na rady ewangeliczne i konsekwencje z nich wynikające. Osoba konsekrowana nie tylko musi wiedzieć, co robi, ale przede wszystkim kim jest i do czego się zobowiązała²¹.

s. 342-343; J o a n n e s P a u l u s II, Adhortatio Apostolica Post-synodalis, *Vita consecrata*, 25 martii 1996, AAS 88(1996)377-486. Tekst polski w: Jan Paweł II, Posynodalna Adhortacja Apostolska, *Vita consecrata*, O życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie, Libreria Editrice Vaticana 1996, nr 36-37 oraz inne; B. S z e w c z u ł, *Troska Kościoła o zachowanie patrimonium przez instytucje życia konsekrowanego na podstawie dokumentów kościelnych z lat 1917-1996*, Warszawa 2002.

¹⁷ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 4.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, nr 6; P a u l u s VI, *Allocutio ad summos Moderatores quarundam Familiarum Religiosarum earumque sodales, qui Romam convenerunt ad sui Instituti Capitulum Generale*, 23 maii 1964, s. 569-570: „In huiusmodi autem vestrorum Institutorum renovatione procuranda, vobis semper cura habenda est, ut spirituali sodalium vestrorum vitae praecipuae semper partes tribuantur. Quare apud vos et apud religiosos omnes, quorum munus est sacri apostolatus operibus vacare, omnino nolumus, falsa illa quicquam opinio, operibus externis primas dandas esse curas, intimae vero perfectionis studio secundas, quasi id aetatis huius ingenio et Ecclesiae necessitatibus postuletur”; P a u l u s VI, Adhortatio Apostolica, *Evangelica testificatio*, nr 42 ns; P. M o l i n a r i, *Elementi comuni a tutte le forme di vita religiosa. Il primato della vita spirituale*, Informationes SCRIS 11(1985)nr 2, s. 182-187; A. P i g n a, *La formazione in tempo di sfide. L'insegnamento di „Vita consecrata”*, Roma 1998, s. 12-21.

Program międzyzakonnych ośrodków formacyjnych powinien być zgodny z programem formacyjnym poszczególnych instytutów²². A zatem ośrodki takie nie mogą narzucać swego programu, zwłaszcza odbiegającego od ogólnych wskazań kościelnych, sprzecznego ze zdrową doktryną Kościoła katolickiego, przepojonego poglądami naturalistycznymi lub też nie mającego nic wspólnego z życiem zakonnym. W omawianych ośrodkach nie wolno także faworyzować określonego rodzaju życia zakonnego, na przykład oddanego działalności charytatywnej, misyjnej etc., kosztem form występujących w innych instytutach życia konsekrowanego lub stowarzyszeniach życia apostołskiego.

Analizowany w niniejszym artykule dokument zwraca uwagę na problemy, jakie pojawiają się w związku z organizowaniem i działalnością międzyzakonnych ośrodków formacyjnych²³. Są to następujące kwestie:

1. Relacje między tożsamością każdego instytutu a komunią w różnorodności²⁴. Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego przypomina, że chociaż każdy instytut ma własny charyzmat i właściwe dla siebie dzieła, to jednak istnieje w Kościele i dla Kościoła i razem z innymi tworzy całość, ubogacając Lud Boży, czyli Kościół.

2. Decyzja o korzystaniu lub niekorzystaniu z oferowanej przez międzyzakonne ośrodki formacyjne pomocy należy do danego instytutu²⁵.

3. Kształtowanie właściwego stosunku osób formowanych do apostołskiego życia zakonnego jest możliwe tylko wtedy, gdy zostanie sformułowany jasny program formacyjny i dobrana w sposób właściwy kadra wychowawcza²⁶.

4. Osoby odpowiedzialne za formację w instytutach muszą uczestniczyć w ocenie „...formacji, rzeczywistych warunków, które pozwalają na przemianę tymczasowego wspólnego życia w ośrodkach w doświadczenie głębokiej komunii eklezjalnej oraz auten-

²² Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 4.

²³ Tamże, nr 5.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

tycznej formacji duchowej i apostołskiej, otwartej na potrzeby ewangelizacyjne”²⁷.

Papież Paweł VI nauczał: „Odnosnie zaś do nowych przedsięwzięć i dzieł, zaniechajcie tych, które nie odpowiadają głównemu celowi waszego zgromadzenia lub myśli Założyciela...”²⁸. Chcąc zapobiec różnego rodzaju dewiacjom oraz pomóc w zachowaniu charyzmatu, Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego podaje dwie podstawowe zasady, których należy przestrzegać zarówno w formacji wewnątrz instytutu, jak i w ośrodkach formacyjnych. Są one następujące:

2.1. Zasada tożsamości charyzmatycznej.

Zgodnie z wytycznymi *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 roku „Wszyscy powinni wiernie zachowywać myśl i zamierzenia założycieli, zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną, dotyczące natury, celu, ducha i charakteru instytutu, jak również zdrowych jego tradycji, co stanowi dziedzictwo tegoż instytutu”²⁹. Każdy instytut ma więc niezbywalne prawo oraz obowiązek troski o własną formację i obowiązku tego nie może przekazać innej instytucji, nawet cieszącej się wielkim autorytetem. Jako jednostka autonomiczna instytut jest odpowiedzialny za zachowywanie własnej tożsamości, a więc i za formację, czyli przygotowanie do bycia członkiem instytutu oraz do realizacji właściwych mu zadań – zgodnie z myślą i wolą założyciela oraz kompetentnej władzy kościelnej³⁰. Najwyższa

²⁷ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione* nr 5; J o a n n e s P a u l u s II, Adhortatio Apostolica Post-synodalis, *Vita consecrata*, nr 67.

²⁸ P a u l u s VI, *Allocutio ad summos Moderatores quarundam Familiarum Religiosarum earumque sodales, qui Romam convenerunt ad sui Instituti Capitulum Generale*, 23 maji 1964, s. 569.

²⁹ Kan. 578, KPK/1983; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione* nr. 7; J. M. A l d a y, *La formazione alla vita consacrata nel Magistero della Chiesa. Dal Concilio Vaticano II ad oggi*, Roma 1993, s. 156-159, 369-370; E. H. S o l a, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, Informations SCRIS 1999, nr 1, s. 24-25.

³⁰ Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus. Sacra Congregatio pro Episcopis, Notae directivae pro mutuis relationibus inter episcopos et religiosos in Ecclesia, *Mutuae relationes*, nr 11, s. 342: „Charyzmat Założyciela zdaje się być doświadczalnym przeżyciem Ducha przekazany swoim uczniom po to, by według niego żyli, strzegli go, pogłębiali i nieustannie rozwijali w harmonii ze wzrastającym stale Ciałem Chrystusa... Jest więc niezbędne, by obecnie, w okresie kulturowego rozwoju i odnowy Kościoła, tożsamość każdego Instytutu tak zabezpieczyć, aby można było uniknąć ryzy-

władza przypomina, że charyzmat został powierzony instytutowi dla dobra całego Kościoła. W dokumencie Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacji Biskupów *Mutuae relationes* czytamy: „Każdy Instytut powstał ze względu na Kościół, jest zatem obowiązany ubogacić go własnymi swymi charakterystycznymi cechami zgodnie ze specyficznym duchem i osobną misją. Toteż zakonnicy mają wypracować w sobie odnowiony, eklezyjalny sposób myślenia, wnosząc wkład w budowę Ciała-Christusa, żyjąc w wierności Regule i słuchając swych przełożonych”³¹.

Kościół zawsze przypominał o konieczności zachowywania przez instytuty własnego *patrimonium*, czyli charyzmatu, o czym świadczą dokumenty Stolicy Apostolskiej oraz ustawiczna praktyka stosowana przez różne dykasterie, w tym przede wszystkim przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Zasadę tę uczyniono również jedną z podstawowych zasad odnowy w okresie po Soborze Watykańskim II³².

ka nie dość przejrzystych sytuacji, w których zakonnicy byłiby włączani w życie Kościoła w sposób niepewny i niejednoznaczny, bez należytego uwzględnienia określonego stylu działania, zgodnego ze swoistym ich charakterem”; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr. 7; J. M. A l d a y, s. 156-159, 369-370.

³¹ Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus. Sacra Congregatio pro Episcopis, *Notae directivae pro mutuis relationibus inter episcopos et religiosos in Ecclesia, Mutuae relationes*, nr. 14 b, s. 344-345; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr. 7.1; J o a n n e s P a u l u s I I, Adhortatio Apostolica Post-synodalis, *Vita consecrata*, nr. 4-5.

³² Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr. 7.3; Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego, *Perfectae caritatis*, nr. 2: „Przystosowana do współczesności odnowa życia zakonnego obejmuje zarówno nieustanne powracanie do źródeł wszelkiego życia chrześcijańskiego i do pierwotnego ducha stanowiącego natchnienie dla instytutów, jak też ich przystosowanie do zmiennych warunków naszej doby”; *Prolusio Em.mi Card. Joannis Adeodati Piazza, Sacrae Congregationis Consistorialis Secretarii*, Romae 1950, Acta et Documenta Congressus Generalis de Statibus Perfectionis, vol. I, Romae 1952, s. 98: „Gli Istituti religiosi ripetono la propria origine e il loro spirito caratteristico da un Fondatore o da una Fondatrice spesso aureolati di santità, che in un momento disposto dalla Provvidenza, in rapporto a speciali circostanze e bisogni, si sentirono ispirati a dar vita alla loro creatura, cui lasciarono in eredità un patrimonio ideale e spirituali ricchezze da mettersi a servizio di Dio, della Chiesa vi aggiunse il sigillo di approvazione, immettendo in quella creatura le correnti vive del Corpo mistico. Finché l'Istituto sia permeato da tali correnti, respiri e si muova nello spirito del Fondatore, attui gli scopi stabiliti e osservi le proprie leggi, la sua esistenza e la sua funzionalità sono assicurate. Ma se venisse a mancare alcuno di tali elementi, la sua vita languirebbe e il quadrante del tempo segnerebbe la sua catastrofe, qualora non intervenisse una tempestiva riforma”; J. M. A l d a y, s. 156-159.

W *Konstytucji Dogmatycznej o Kościele Lumen gentium* Sobór uważa, że ponieważ ślubowanie rad ewangelicznych przyczynia się do zespolenia z Kościołem i jego tajemnicą, Kościół bierze instytucje życia konsekrowanego w opiekę i przypomina im o wierności wobec własnego charyzmatu³³.

Przedstawione tutaj względy zdecydowały, że instrukcja *Współpraca międzyzakonna w dziedzinie formacji* mówi wyraźnie, iż poszczególne instytucje nie powinny i nie mogą czynić odpowiedzialnymi za formację własnych członków tak zwanych międzyzakonnych centrów formacyjnych³⁴.

2.2. Współpraca w procesie formacji

Zasada ta jest równocześnie świadectwem jedności w wielości charyzmatów poszczególnych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego³⁵. Współpracować w dziedzinie formacji – jak stwierdza instrukcja – powinny przede wszystkim instytucje z tej samej lub podobnej strefy kulturowo-geograficznej³⁶, ponieważ prowadzą działalność w środowiskach o podobnych problemach i potrzebach, a więc programy dla każdego stopnia formacji będą w tych instytutach podobne. Gdyby natomiast korzystano w dziedzinie formacji z pomocy osób nie znających danego środowiska ani kultury, mogłoby dochodzić do pewnych niestosowności, a nawet szkód.

W instrukcji *Współpraca międzyzakonna w dziedzinie formacji* czytamy: „Konkretnym przejawem współpracy i solidarności mię-

³³ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele, Lumen gentium*, nr 44: „Ponieważ rady ewangeliczne przez miłość, do której prowadzą, w szczególny sposób łączą z Kościołem i jego misterium tych, którzy je zachowują, dlatego ich duchowe życie powinno być poświęcone także dobru całego Kościoła. Wynika stąd obowiązek pracy, w miarę sił i stosownie do formy osobistego powołania czy to modlitwą, czy gorliwym działaniem na rzecz zakorzenienia i umocnienia królestwa Bożego w duszach i rozszerzania go na cały świat. Dlatego też Kościół bierze w opiekę i popiera odrębności charakteryzujące rozmaite instytucje zakonne”; *Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr. 7.3; J. M. A l d a y, s. 156-159; P. L i s z k a, *Charyzmat życia zakonnego*, Warszawa-Wrocław 2002, s. 159-183.

³⁴ *Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr. 7.

³⁵ *Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr. 8; E. H. S o l a, s. 25.

³⁶ *Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr. 8.

dzy instytucjami życia konsekrowanego jest inicjatywa, dziś już rozprzeżstrzeniona na różne sfery, tworzenia *formacyjnych ośrodków międzyzakonnych*, zwłaszcza gdy poszczególne instytucje nie mają wystarczających środków, aby zaoferować swoim członkom integralną formację³⁷. Dokument podkreśla, że warunkiem skutecznej działalności ośrodków formacyjnych jest zachowanie tożsamości i samostanowienia każdego instytucju: „Zebrane doświadczenia wskazują, że taka współpraca, dobrze prowadzona, przyczynia się do docenienia własnego i innych charyzmatu, objawia konkretną solidarność między wspólnotami bogatszymi i tymi uboższymi w członków i w środki, ofiaruje wymowne świadectwo komunii, do jakiej wezwany jest Kościół powołaniem Bożym. Współpraca jest wreszcie ogromnie potrzebna, aby formacja osiągnęła poziom i zasięg, jakich wymaga życie zakonne w dzisiejszym świecie”³⁸.

Międzyzakonne ośrodki formacyjne powinny pamiętać również o następujących zasadach:

1. Formacja jest procesem całościowym, a więc obejmuje wszystkie elementy ludzkiego życia, które wzajemnie się przenikają i uzupełniają³⁹.

2. Przygotowanie intelektualne jest niezastąpionym elementem formacji, pomagającym w harmonizowaniu postaw właściwych życiu konsekrowanemu i przyczyniającym się do całościowego rozwoju osób formowanych. Dlatego też ośrodki formacyjne mają obowiązek zapewnić wysoką jakość wykładów⁴⁰.

3. Należy doceniać elementy wspólne dla wszystkich form życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, a z drugiej strony odnosić się z szacunkiem i uznaniem do ich odrębności, potwierdzonych przez kompetentne władze kościelne⁴¹. Działania polegające na nieuwzględnianiu odrębności poszczególnych instytucji – „...Przyczyniałyby się prawdopodobnie – czytamy w instrukcji – do ujednocnienia, które zubożałoby je i które pociągałoby za sobą ryzyko uniformizacji duchowej i duszpasterskiej, nieodpowiedniej

³⁷ Tamże.

³⁸ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 8; E. H. S o l a, s. 25.

³⁹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 9.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

wobec złożoności świata potrzebującego ewangelizacji, a także stałyby się szkodliwe dla specyficznej tożsamości każdego instytutu. W tym przypadku ośrodki straciłyby swoją tożsamość w służbie życiu zakonnemu⁴².

Z analizy instrukcji Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego wynika, że głównej motywacji do prowadzenia formacji międzyzakonnej trzeba upatrywać w wymiarze pneumatyczno-duchowym Kościoła, z którego za sprawą Ducha Świętego wywodzą się liczne charyzmaty, czyli zadania, jakie mają do spełnienia instytuty zakonne⁴³. Jakakolwiek forma globalizacji w przypadku formacji międzyzakonnej zamiast do rozwoju prowadziłaby do unifikacji, a więc i zubożenia wielości charyzmatów, natomiast dobrze prowadzona i zorganizowana międzyzakonna współpraca przyczynia się do poszanowania charyzmatu zarówno własnego instytutu, jak i innych⁴⁴. Trzeba w tym miejscu zauważyć, że wpływanie w jakikolwiek sposób na zmianę dziedzictwa instytutu albo tylko na jego modyfikację byłoby poważnym naruszeniem autonomiczności instytutu, a także wkraczaniem w uprawnienia kompetentnej władzy kościelnej⁴⁵.

Instrukcja podkreśla również, że formacja jest procesem całościowym i obejmuje przygotowanie duchowe, apostołskie oraz inne. Dlatego też międzyzakonne ośrodki formacyjne powinny uwzględniać elementy wspólne dla wszystkich instytutów życia konsekrowanego oraz odnosić się z należytych szacunkiem do ich różnorodności⁴⁶.

3. Praktyczne wskazania dotyczące funkcjonowania międzyzakonnych ośrodków formacyjnych

Instrukcja Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego zajmuje się również odpowiedzialnością przełożonych oraz wspólnoty formacyjnej za formację prowadzoną w ośrodkach międzyzakonnych, erygowaniem

⁴² Tamże.

⁴³ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 9; E. H. S o l a, s. 25.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Kan. 574 § 1-2 KPK/1983; kan. 576; kan. 578; kan. 584; kan. 586 § 1-2.

⁴⁶ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 8-9; E. H. S o l a, s. 25.

centrów formacyjnych oraz kwalifikacjami i przymiotami wykładowców⁴⁷.

3.1. Odpowiedzialność przełożonych wyższych.

Na każdym instytucie życia konsekrowanego i stowarzyszeniu życia apostołskiego ciąży obowiązek ustalenia własnych zasad i norm formacji, udzielenia misji wychowawcom i wykładowcom, a także troska o to, by formacja rozwijała się zgodnie z charakterem i misją instytutu oraz według prawa powszechnego i partykularnego⁴⁸. Dlatego też podejmując decyzję o wysłaniu własnych członków do formacyjnego ośrodka międzyzakonnego, przełożeni powinni pamiętać, że zawsze ciąży na nich odpowiedzialność za należytą formację zgodną z charyzmatem własnego instytutu, a misję formacyjną wobec członków swoich instytutów wysłanych do takiego ośrodka „...kontynuują... z całą odpowiedzialnością stróżów i nauczycieli”⁴⁹.

3.2. Odpowiedzialność wspólnoty formacyjnej.

Już od początku istnienia zorganizowanych form realizacji rad ewangelicznych zakonodawcy, reformatorzy, odnowiciele, kompetentne władze kościelne, a nawet chrześcijańscy władcy świeccy zwracali uwagę na to, by osoby przygotowujące się do prowadzenia życia monastycznego były umieszczane w klasztorze, w którym zachowywana jest dyscyplina, a członkowie tam przebywający odznaczają się gorliwością i świętością⁵⁰. Na znaczenie wspólnoty zwraca

⁴⁷ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 10-11; E. H. S o l a, s. 25.

⁴⁸ Czynią to z zasady albo przełożeni wyżsi o których mówi kanon 620 *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 roku, albo kapituły lub innego rodzaju organa kolegialne kan. 632 KPK/1983.

⁴⁹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 10

⁵⁰ Św. B e n e d y k t, *Regula*, Przekład A. Świderkówna, Tyniec 1994, rozdz. 58, s. 210-220; S. B e n e d e t t o, *La regola*, testo, versione e commento a cura di A. Lenti, ed. III, Montecassino 1994, rozdz. 58, s. 508-533; C l e m e n s VIII, const., *Cum ad regularem*, 19 mart. 1603, *Codicis Iuris Canonici Fontes*, cura P. Gasparri, vol. I, Romae 1947, nr 189, § 8-9; S. C. Ep. et Reg., *Comen.*, 16 mart. 1593, *Codicis Iuris Canonici Fontes*, cura P. Gasparri, vol. IV, Romae 1951, nr 1479, 4; S. C. Ep. et Reg., *Florentina*, 30 maii 1626, nr 1724; S. C. C., decr. 21 sept. 1624, *Codicis Iuris Canonici Fontes*, cura P. Gasparri, vol. V, Romae 1951, nr 1624, § 1; *Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, Potissimum institutioni*, nr 26-28.

uwagę Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego w instrukcji pt. *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych „Potissimum institutioni”* z 2 lutego 1990 roku, gdzie czytamy: „W łonie Kościoła i w zjednoczeniu z Dziewicą Maryją wspólnota życia odgrywa pierwszorzędną rolę w formacji, i to na każdym jej etapie. Formacja w dużej mierze zależy od jakości wspólnoty. Na jakość tę składa się ogólny klimat i styl życia jej członków, dostosowany do charakteru i ducha danego instytutu. Znaczy to, że wspólnota będzie tym, czym uczynią ją jej członkowie, że ma własne potrzeby i zasługuje na to, by ją kochać i służyć jej, zanim jeszcze wykorzystana się ją jako środek formacji, a więc jedynie ze względu na rolę, jaką pełni w życiu zakonnym, zgodnie z wizją Kościoła...”⁵¹.

Znaczenie wspólnoty w formacji jest tak ważne, że nie może jej zastąpić żaden ośrodek formacyjny. „Ona – czytamy w instrukcji *Współpraca międzyzakonna w dziedzinie formacji* – stanowi środowisko, w którym wzrasta i dojrzewa, w duchu odnośnych Założycieli, tożsamość osobowa oraz odpowiedź na otrzymane powołanie. Pogłębianie tożsamości charyzmatycznej odbywa się w żywym kontakcie z wychowawcami oraz z braćmi lub siostrami, z którymi wspólnie przeżywa się te same doświadczenia życiowe, te same wyzwania stawiane przez tradycje instytutu. Wspólnota ta pozostaje więc zawsze miejscem żywotnej syntezy doświadczenia formacyjnego”⁵².

W dzisiejszej rzeczywistości – wobec braku nowych powołań, a tym samym zmniejszania się liczby członków instytutów – może zaistnieć konieczność przebywania w okresie formacyjnym poza własną wspólnotą. W takiej sytuacji na kompetentnych przełożonych spoczywa obowiązek troski o to, by formowani pomimo różnego rodzaju niedogodności mogli przebywać okresowo we wspólnocie własnego instytutu⁵³. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku mówi wyraźnie o obowiązku przebywania we własnej wspólnocie:

⁵¹ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, nr 26.

⁵² Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 10; Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, nr 26-27.

⁵³ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 10.

„Zakonna społeczność winna mieszkać w domu prawnie ustanowionym, pozostając pod władzą przełożonego wyznaczonego zgodnie z przepisem prawa. Każdy dom powinien mieć przynajmniej kaplicę, w której należy odprawiać i przechowywać Eucharystię, ażeby była rzeczywiście centrum wspólnoty”⁵⁴. Przebywanie młodych członków instytutów zakonnych poza wspólnotą – również w okresie formacji – wiąże się z niebezpieczeństwem szukania przykładu w innym instytucie oraz w konsekwencji odchodzenia od własnego charyzmatu⁵⁵.

Ponieważ przebywanie poza własną wspólnotą może stać się powodem powolnego regresu od własnej duchowości, a także utraty powołania, a tym samym opuszczenia instytutu, dlatego też wszelkie kroki podejmowane w tej materii powinny być przemyślane – zgodnie z łacińskim powiedzeniem *Cokolwiek czynisz, czyń roztropnie i patrz na koniec*⁵⁶.

3.3. Erygowanie i prowadzenie ośrodków formacyjnych oraz kadra wychowawcza.

Wprawdzie odpowiedzialność za formację zawsze spoczywa na poszczególnych instytutach, jednak, jak to już zostało powiedziane wyżej⁵⁷, z powodu braku dobrze przygotowanego personelu może okazać się konieczne korzystanie z pomocy innych instytutów lub zorganizowanie specjalnych ośrodków⁵⁸. W instrukcji pt. Wskazania

⁵⁴ Kan. 608 KPK/1983; kan. 665 § 1.

⁵⁵ Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus. Sacra Congregatio pro Episcopis, Notae directivae pro mutuis relationibus inter episcopos et religiosos in Ecclesia, *Mutuae relationes*, nr 46, s. 363: „Gdy idzie o zakonników pełniących apostołstwo poza własnym Instytutem, jest rzeczą niezbędną, by było zapewnione ich podstawowe uczestnictwo w życiu wspólnoty oraz ich wierność Regułom i Konstytucjom...Żadne dzieło apostołskie nie może stanowić okazji do odchodzenia od własnego powołania”; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La vita fraterna in comunità, Congregavit nos in unum Christi amor*, Libreria Editrice Vaticana 1994. Tekst polski w: Kongregacja Instytutów Życia konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Życie braterskie we wspólnocie, Congregavit nos in unum Christi amor*, 2 lutego 1994, Ząbki 1994, nr 65-66, s. 53-55.

⁵⁶ C. J e d r a s z k o, *Łacina na co dzień*, Warszawa 1968, s. 116: „Quidquid agis, prudenter agas et respice finem”.

⁵⁷ Por. str. 38-44 niniejszego opracowania.

⁵⁸ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, *Normae directivae de institutione in religiosis institutis, Potissimum institutioni*, nr 98; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 11.

dotyczące formacji w instytutach zakonnych *Potissimum institutioni* czytamy: „Ośrodkiem międzyzakonnym nazywa się ośrodek studiów dla zakonników, który podlega zespołowi wyższych przełożonych tych instytutów, których członkowie korzystają z ośrodka. Jego celem jest zapewnienie formacji doktrynalnej i praktycznej, jakiej wymaga misja właściwa danym instytutom i zgodna z ich naturą”⁵⁹.

Zakres zadań międzyzakonnych ośrodków formacyjnych jest bardzo zróżnicowany i zależy od okoliczności miejsca oraz czasu⁶⁰. Jedne z nich przygotowują do formacji pod względem doktrynalnym, inne mają charakter uzupełniający, jeszcze inne przygotowują kandydatów do kapłaństwa⁶¹.

Erygowanie ośrodków formacyjnych musi być poprzedzone pisemną zgodą ordynariusza miejsca⁶². Natomiast odpowiedzialność za prowadzenie tych ośrodków spoczywa na kompetentnych przełożonych, w tym przede wszystkim przełożonych wyższych, którzy mają również czuwać nad zgodnością nauczanych w nich treści z Magisterium Kościoła katolickiego⁶³.

Instrukcja pt. *Współpraca międzyzakonna w dziedzinie formacji* nakazuje powoływać na wychowawców osoby, które odznaczają się zdrową nauką katolicką, mają odpowiednie kwalifikacje dydaktyczne, a także wykazują zdolność do pracy w zespole oraz znajomość i umiłowanie życia zakonnego w jego różnorodności⁶⁴. Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* pisze: „Rady ewangeliczne... czystości, ubóstwa i posłuszeństwa... są darem Bożym, który Kościół otrzymał od swego Pana i z łaski Je-

⁵⁹ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis *Potissimum institutioni*, nr 99; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 11.

⁶⁰ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 11.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże: „Aby erygować siedzibę formacyjnego ośrodka międzyzakonnego, potrzeba jest pisemna zgoda Ordynariusza miejsca”.

⁶³ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 11; Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gentium*, nr 43-47.

⁶⁴ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 11; Szczegółowe opracowanie odnoszące się do formatorów można znaleźć w: J. K a ł o w s k i, *Znaczenie i zadania osób odpowiedzialnych za formację zakonną*, Prawo Kanoniczne 35(1992)nr 3-4, s. 57-83.

go ustawicznie zachowuje. Sama zaś władza Kościoła pod przewodnictwem Ducha Świętego zatroszczyła się o to, aby... ustanawiać stałe, trwałe formy życia na radach tych oparte. Stąd też wyrosły ni by na drzewie, które się cudownie i bujnie rozkrzewiło na roli Pańskiej z danego przez Boga załączka, rozmaite formy życia samotnego lub wspólnego, rozmaite rodziny zakonne, które pomnażają to, co służy zarówno pożytkowi ich członków, jak i dobru całego Ciała Chrystusowego”⁶⁵. Ta sama Konstytucja dogmatyczna o Kościele mówi, że wprowadzie: „... stan, który opiera się na profesji rad ewangelicznych, nie dotyczy hierarchicznej struktury Kościoła, należy on jednak nienaruszalnie do jego życia i świętości”⁶⁶.

4. Współpraca w różnych fazach formacji

Rozdział drugi instrukcji, poświęcony współpracy w różnych fazach formacji, poczynając od nowicjatu, a kończąc na formacji stałej, czyli permanentnej, przedstawia również w sposób syntetyczny naturę poszczególnych faz oraz zawiera konkretne wskazania praktyczne dotyczące organizacji formacji⁶⁷. Instrukcja zwraca uwagę na to, aby układ przedmiotów służył formacji doktrynalnej oraz przyczyniał się do wzrostu powołania formowanych⁶⁸. Dlatego też wykłady mają „bazować na tajemnicy Chrystusa i będą rozwijane stopniowo z uwzględnieniem osób i kultur. Będą proponować studentom teologię życia konsekrowanego i pomogą zgłębiać sens tej jedynej miłości eklezjalnej, która nakazuje, by wszyscy służyli organicznej komunii całego Ludu Bożego, tak charyzmatycznej, jak i hierarchicznej”⁶⁹.

4.1. Współpraca formacyjna w nowicjacie

O ważności formacji w nowicjacie i jej znaczeniu w przyszłym życiu zakonnym pisał papież Pius XI (1922-1939) w liście z dnia 19 marca 1924 roku, skierowanym do przełożonych najwyższych za-

⁶⁵ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gentium*, nr 43.

⁶⁶ Tamże, nr 44.

⁶⁷ E. H. S o l a, s. 25.

⁶⁸ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 12.

⁶⁹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 12; Por. Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, *Normae directivae de institutione in religiosis institutis, Potissimum institutioni*, nr 24-25; J o a n n e s P a u l u s II, *Adhortatio Apostolica Post-synodalis, Vita consecrata*, nr 49.

konnych instytutów męskich. W dokumencie tym czytamy: „Jak doniosłą jest rzeczą urabianie nowicjuszy z wielką starannością, o tym można się przekonać ze świadectw mistrzów życia zakonnego, a jeszcze bardziej z doświadczenia. Nikt nie potrafi nabyć doskonałości stanu zakonnego i w niej się utrzymać, jeżeli w tym okresie zaniedbał założyć w swej duszy fundamentów wszystkich cnót... nadzieja uzupełnienia później przez odnowienie gorliwości braków źle odbytego nowicjatu lub bezowocnego kończy się zazwyczaj zupełnym niepowodzeniem”⁷⁰.

Ponieważ nowicjat stanowi podstawową fazę formacyjną⁷¹, omawiana instrukcja, uwzględniając aktualną sytuację społeczną i kulturalną oraz inne okoliczności miejsca i czasu, kładzie nacisk właśnie na przygotowanie kandydatów do nowicjatu⁷². W dokumencie tym czytamy: „Inicjatywy międzyzakonne oferują kandydatom z różnych instytutów programy, które w sposób kompetentny i rzetelny rozważają podstawowe zagadnienia związane z formacją ludzką i chrześcijańską, tak aby pobudzić proces formacji całościowej i wyrównać ewentualne braki”⁷³. Dlatego też należy przygotować odpowiednie programy i materiały służące rozpoznaniu powołania⁷⁴. „Jest to – jak zauważa instrukcja – szczególnie pomocne dla formatorów i formatorek, którzy pracują w kulturach innych niż własna lub towarzyszą kandydatom pochodzącym z różnych kultur”⁷⁵.

⁷⁰ P i u s XI, Epist., *Unigenitus Dei Filius*, 19 mart. 1924, w: *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae, collegit, digessit notisque ornavit X. O c h o a*, vol. I, Roma 1966, nr 582.

⁷¹ *Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus, Instructio de accommodata renovatione institutionis ad vitam religiosam ducendam Renovationis causam*, nr 3; *Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 14; G. A c c o r n e r o, *La formazione alla vita religiosa negli istituti femminili di voti semplici secondo la legislazione postconciliare*, Roma 1981, s. 148-153.

⁷² *Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 13.

⁷³ *Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 13; *Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus, Instructio de accommodata renovatione institutionis ad vitam religiosam ducendam, Renovationis causam*, nr 4; *Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, Potissimum institutioni*, nr 42-44.

⁷⁴ *Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 13.

⁷⁵ Tamże.

Omawiany dokument podkreśla rolę mistrza i mistrzyni nowicjatu oraz wspólnoty formacyjnej, czyli miejsca, w którym się on odbywa. „W każdym instytucie – czytamy w instrukcji – faza ta wymaga osobowego towarzyszenia, bacznego na wzrost każdego nowicjusza czy nowicjuszki, ewangelicznej oraz spokojnej, bogatej w wartości, popartej radosnym świadectwem formatorów i wspólnoty atmosfery formacyjnej, ubogacanej autentycznym i głębokim doświadczeniem charyzmatu założycielskiego”⁷⁶. Wprawdzie instrukcja zachęca do organizowania współpracy również w przypadku formacji w nowicjacie, jednak równocześnie przypomina, „... że można mówić o różniących się między sobą kursach międzyzakonnych dla nowicjuszy czy nowicjuszek, lecz nie można mówić o nowicjacie międzyzakonnym”⁷⁷.

Kwestia ta w dalszej części instrukcji została ujęta w sposób bardziej jednoznaczny: „Do współpracy nie można zaliczyć tworzenia tak zwanych «nowicjatów międzyzakonnych», które prowadziłyby nowicjuszy i nowicjuszki do życia w tej samej wspólnotcie. Istotnie, nie odpowiada to odrębności właściwej początkowi życia zakonnego, która powinna być wprowadzeniem do tego, co charakteryzuje dziedzictwo każdego instytutu. Każdy instytut musi więc mieć własny nowicjat”⁷⁸. Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego poleca zatem, by współpraca międzyzakonna na poziomie nowicjatu była wyłącznie „pomocą uzupełniającą”⁷⁹.

Powyższe zarządzenie Kongregacji jest konsekwencją wytycznych Kodeksu z 1983 roku postanawiającego: „Nowicjat, którym

⁷⁶ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 14; kan. 652 § 1, 4 KPK/1983; Na ważność i znaczenie wspólnoty formacyjnej przede wszystkim w nowicjacie zwracały uwagę dokumenty promulgowane przez najwyższą władzę Kościoła katolickiego, C l e m e n s VIII, Const., *Cum ad regularem*, § 8-9, 15; kan. 561 § 1 KPK/1917; B e n e d y k t, *Regula*, Przekład A. Świderkówna, rozdz. 58, s. 211-219; R. B a k a l a r c z y k, *De novitiatu*, Washington 1927, s. 100-109; E. G a m b a r i, *L'aggiornamento della formazione alla vita religiosa. Testo e commento all'istruzione „Renovationis causam” del 6 gennaio 1969*, Roma 1969, s. 75-76; Z. K o p e ć, *La formazione spirituale dei novizi nei documenti della Chiesa dal Concilio di Trento alla legislazione canonica vigente*, Roma 1993, s. 176-188.

⁷⁷ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 14.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 15.

rozpoczyna się życie w instytucie, zmierza ku temu, żeby nowicjusze dokładniej rozpoznali Boże powołanie i to właściwe danemu instytutowi, by doświadczyli sposobu życia instytutu, uformowali umysł i serce jego duchem, a także by można było potwierdzić ich zamiar i zdatność⁸⁰.

Wydaje się, że organizowania nowicjantów wspólnych dla różnych instytutów nie da się pogodzić również z następującymi postanowieniami *Kodeksu Prawa Kanonicznego*:

1. „Zadaniem mistrza oraz jego współpracowników jest rozpoznać i potwierdzić powołanie nowicjuszy, a także uformować ich stopniowo do prowadzenia właściwego instytutowi życia doskonałego⁸¹.

2. Nowicjusze „...mają być zaznajamiani z charakterem i duchem, celem i karnością, historią i życiem własnego instytutu...⁸².

3. „Świadomi własnej odpowiedzialności, nowicjusze niech tak współdziałają czynnie ze swoim mistrzem, ażeby wiernie odpowiedzieć łasce powołania⁸³.

4. Wspólnota domu nowicjackiego powinna przez przykład życia i modlitwę pomagać w kształtowaniu nowicjuszy w duchu własnego instytutu zakonnego⁸⁴.

5. Czas pobytu w nowicjacie „ma być przeznaczony na dzieło kształtowania w ścisłym znaczeniu, stąd nowicjusze nie powinni podejmować studiów albo innych zajęć, które nie służą bezpośrednio tej formacji⁸⁵.

Tak więc organizowanie wspólnych nowicjantów lub prowadzenie ich przez ludzi obcych, nie będących członkami danego instytutu, a tym samym nie realizujących jego celu i zadań, czyli charyzmatu, nie jest zgodne z wytycznymi Najwyższego Prawodawcy. Prowadzenie wspólnych nowicjantów przyczyniłoby się do stopniowego ujednolicenia instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Byłoby ono nie tylko sprzeczne z dyscypliną kościelną, ale prowadziłoby również do zaniku różnorodności charyzmatów, ich globalizacji, narzucania przez instytuty silniejsze swojego

⁸⁰ Kan. 646 KPK/1983.

⁸¹ Kan. 652 § 1 KPK/1983.

⁸² Kan. 652 § 2 KPK/1983.

⁸³ Kan. 652 § 3 KPK/1983.

⁸⁴ Kan. 652 § 4 KPK/1983.

⁸⁵ Kan. 652 § 5 KPK/1983.

charyzmatu pozostałym, a tym samym do zaniku instytutów mniej liczebnych⁸⁶.

W omawianej instrukcji zamieszczono również wytyczne dotyczące stosowania „pomocy uzupełniających” w nowicjacie⁸⁷. Są one następujące:

1. W wykładach powinni uczestniczyć mistrzowie i mistrzynie, co pomoże nowicjuszm i nowicjuszkom w przyswajaniu przekazywanych wiadomości⁸⁸.

2. Program szkolenia powinien obejmować „podstawowe zagadnienia z Pisma świętego, teologii duchowości, teologii moralnej, eklezjologii, teologii prawa i życia zakonnego – w szczególności poszczególnych rad ewangelicznych – liturgii, jak również podstawowe zagadnienia z antropologii i psychologii, które dadzą nowicjuszm i nowicjuszkom na początku ich drogi formacyjnej możliwość lepszego poznania siebie, szczególnie w obszarach najbardziej potrzebujących formacji. Wszystkie tematy zostaną pogłębione stosownie do potrzeb formacji”⁸⁹.

Różnorodność tematyki wykładów pozwoli dokonać między nimi wyboru. Ważne jest także, aby program był właściwie skonstruowany i wewnętrznie harmonijny.

3. Wykłady nie powinny być prowadzone z dużą częstotliwością i intensywnością, aby nie zakłócały formacji w danym instytucie. Należy także unikać przebywania nowicjuszy poza domem nowicjackim⁹⁰.

4. Wykładowcy powinni znać instytuty, w których prowadzą szkolenia, ich założycieli oraz duchowość⁹¹.

5. Formatorzy i formatorki wraz z zespołem odpowiedzialnym za nowicjat powinni po wysłuchaniu opinii formowanych dokonywać w sposób regularny przeglądów i weryfikacji programów⁹².

6. Kursy powinny być dla mistrzyń i mistrzów okazją do wymiany opinii, przeprowadzania stałej weryfikacji własnego zadania forma-

⁸⁶ J. M. A l d a y, s.129-131.

⁸⁷ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 16.

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ Tamże, nr 16 b.

⁹⁰ Tamże, nr 16 c.

⁹¹ Tamże, nr 16 d.

⁹² Tamże, nr 16 e.

cyjnego, a także świadczenia sobie nawzajem pomocy. Dlatego też pozytywne będzie organizowanie spotkań formatorów i formatorek⁹³.

4.2. Współpraca w formacji profesów czasowych

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku w kwestii formacji członków po ślubach czasowych postanawia: „W poszczególnych instytucjach po pierwszej profesji ma być realizowane kształcenie wszystkich członków, zmierzające do prowadzenia pełniej życia właściwego danemu instytutowi oraz coraz doskonalszej realizacji jego misji. Dlatego własne prawo powinno określić program i czas trwania tegoż kształcenia, uwzględniając potrzeby Kościoła oraz warunki ludzi i czasu, zgodnie z celem i charakterem instytutu. Kształcenie członków przygotowujących się do przyjęcia święceń jest regulowane prawem powszechnym i własnym programem studiów instytutu”⁹⁴.

Kodeks z 1983 roku wymienia również główne założenia formacji profesów czasowych⁹⁵, która powinna być:

1. Systematyczna, czyli uporządkowana zgodnie z pewnym systemem. Powinna odbywać się według planu i porządku określonego w prawie własnym poszczególnych instytutów i być prowadzona w sposób skrupulatny. W formacji nie może być miejsca na dowolność, przypadkowość, sporadyczność, a przede wszystkim na subiektywizm⁹⁶.

2. Przystosowana do zdolności członków, a więc ich możliwości intelektualnych oraz osobowościowych. Formacja musi brać pod uwagę przyszłe zadania, które najprawdopodobniej będą wykonywali w instytucie. Nie powinno się zatem przygotowywać członków do sprawowania odpowiedzialnych funkcji we własnym instytucie lub poza nim, jeśli nie mają do tego wystarczających predyspozycji, gdyż nadmierne rozbudzanie aspiracji może stać się przyczyną różnego rodzaju roszczeń i frustracji⁹⁷.

⁹³ Tamże, nr 16 f.

⁹⁴ Kan. 659 § 1-3 KPK/1983.

⁹⁵ Kan. 660 § 1.

⁹⁶ *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1977, s. 724; D. J. A n d r é s, *Il diritto dei religiosi. Commento esegetico al Codice. Seconda edizione italiana*, Roma 1996, s. 391-392; B. W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego 2/III. Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia ichapostolskiego*, Lublin 1990, s. 155.

⁹⁷ B. W. Z u b e r t, s. 155; D. J. A n d r é s, s. 392; W. K. K i w i o r, *I requisiti soggettivi per l'ammissione al noviziato nell'attuale legislazione canonica (CC. 597 e 642)*, Roma 1988, s. 108-110.

3. **Duchowa**, ponieważ od należytego urobienia duchowego i uświadomienia formowanemu, czym jest życie w instytucie, zależy owocność jego pobytu w tym instytucie. Formacja musi uwzględniać duchowość życia konsekrowanego w ogólności oraz duchowość danego instytutu. Braki lub błędy w tym zakresie powodują poważne konsekwencje. I tak może się zdarzyć, że powołani formalnie przynależą do instytutu, ale nie identyfikują się z nim, mogą być wprowadzeni dobrymi ludźmi, ale słabymi zakonnikami, a także ich sposób życia i zachowania może daleko odbiegać od ideału zakonnego⁹⁸.

Odpowiednia formacja duchowa neoprosów ma uzasadnienie zarówno w naturze życia konsekrowanego, jak i w jego znaczeniu dla życia i świętości Kościoła⁹⁹. Powody jej znaczenia są następujące:

1. Konsekracja i całkowite oddanie się Bogu poprzez ślubowanie rad ewangelicznych wymagają odpowiedniego przygotowania duchowego¹⁰⁰.

2. „Stan tych, którzy we wspomnianych instytutach praktykują rady ewangeliczne, należy niewątpliwie do życia i świętości Kościoła...”¹⁰¹.

3. Formacja duchowa jest konieczna, aby móc zachować rady ewangeliczne i „zgodnie z prawem własnego instytutu układać swoje życie i zdążać do osiągnięcia doskonałości własnego stanu”¹⁰².

4. Formacja jest niezbędna do zachowania życia braterskiego we wspólnocie, „przez braterską zaś wspólnotę, zaszczerpioną i ugruntowaną w miłości, członkowie winni stać się przykładem powszechnego pojednania w Chrystusie”¹⁰³.

5. Służy lepszemu zrozumieniu wymogów Kodeksu z 1983 roku dotyczących formowania nowicjuszy przez mistrza nowicjatu, takich jak np. łączność cnót ludzkich ze sprawami nadprzyrodzonymi etc. etc.¹⁰⁴

⁹⁸ D. J. A n d r é s, s. 392-393; B. W. Z u b e r t, s. 155.

⁹⁹ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gentium*, nr 44: „Chociaż więc stan, który wyrasta z profesji rad ewangelicznych, nie dotyczy hierarchicznej struktury Kościoła, należy on jednak w sposób organiczny do jego życia i świętości”.

¹⁰⁰ Kan. 573 § 1 KPK/1983; Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gentium*, nr 44; D. J. A n d r é s, s. 393; B. W. Z u b e r t, s. 155.

¹⁰¹ Kan. 574 § 1 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 393.

¹⁰² Kan. 598 KPK/1983; kan. 619; D. J. A n d r é s, s. 393; B. W. Z u b e r t, s. 155.

¹⁰³ Kan. 602 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 393.

¹⁰⁴ Kan. 652 § 2 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 393.

6) Formacja duchowa przybliży formowanemu zobowiązania duchowe i nadprzyrodzone, takie jak naśladowanie Chrystusa¹⁰⁵, kontemplacja i modlitwa¹⁰⁶, nawrócenie i pokuta¹⁰⁷, roztropność w korzystaniu ze środków społecznego przekazu¹⁰⁸, zachowanie klauzury¹⁰⁹, a także akty związane z korzystaniem z dóbr doczesnych w duchu ewangelicznym¹¹⁰.

4. Apostolska, ponieważ każdy instytut życia konsekrowanego i stowarzyszenie życia apostolskiego mają do spełnienia jakieś zadanie w Kościele i świecie¹¹¹, a więc realizują one posłannictwo apostolskie specyficzne dla swego charyzmatu i zatwierdzone przez kompetentną władzę Kościoła katolickiego. Dlatego też na formację powinny się składać specjalne programy dotyczące formacji apostolskiej¹¹², uwzględniające wytyczne Kodeksu z 1983 roku oraz innych dokumentów kościelnych zawierających wskazania dotyczące apostolstwa instytutów zakonnych, a także wytyczne prawa własnego¹¹³.

5. Naukowa, ponieważ wiedza oparta na zdrowych zasadach doktryny katolickiej nie tylko ułatwia formację duchową i apostolską, lecz także uzasadnia sens istnienia i prowadzenia życia w określonym instytucie.

Z historii instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego wynika, że odpowiednia wiedza teoretyczna i praktyczna przyczynia się do własnego uświęcenia oraz lepszego zrozumienia duchowości instytutu i apostolatu zarówno pojmowanego ogólnie, jak i właściwego dla danego instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostolskiego¹¹⁴. Według prawa powszechnego powinna ona obejmować studium dokumentów Stolicy

¹⁰⁵ Kan. 662 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 393.

¹⁰⁶ Kan. 663 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 393.

¹⁰⁷ Kan. 664 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 393.

¹⁰⁸ Kan. 666 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 393.

¹⁰⁹ Kan. 667 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 393.

¹¹⁰ Kan. 668 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 393.

¹¹¹ Kan. 577 KPK/1983 „Bardzo liczne są w Kościele instytuty życia konsekrowanego, które posiadają różne dary, według udzielonej im łaski: naśladować dokładnie Chrystusa, czy to modlącego się, czy głoszącego Królestwo Boże, czy czyniącego ludziom dobrze, czy też obcującego z nimi w świecie, zawsze jednak wypełniającego wolę Ojca”; D. J. A n d r é s, s. 393; B. W. Z u b e r t, s. 155.

¹¹² B. W. Z u b e r t, s. 155.

¹¹³ Kan. 673-683 KPK/1983.

¹¹⁴ B. W. Z u b e r t, s. 155; D. J. A n d r é s, s. 394.

Apostolskiej i to nie tylko dotyczących życia konsekrowanego¹¹⁵, ponieważ członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego „...jako wspólnota eklezjalna, są powołani, by być w Kościele i w świecie ekspertami w dziedzinie komunii, świadkami i twórcami tej komunii, która zgodnie z bożym planem ma stanowić ukoronowanie dziejów człowieka...”¹¹⁶. Zakres formacji naukowej określa zarówno prawo powszechne, jak i własne dane instytutu¹¹⁷.

Prawo powszechne nakazuje uwzględnić w formacji naukowej następujące zagadnienia:

- a) upowszechnianie znajomości dokumentów Stolicy Apostolskiej i troska o to, by były one przestrzegane¹¹⁸;
- b) dostarczanie podstaw biblijnych i prawnych rad ewangelicznych oraz życia braterskiego we wspólnocie, które stanowi jeden z istotnych elementów życia zakonnego¹¹⁹;
- c) karmienie przez przełożonych słowem Bożym¹²⁰;
- d) pogłębianie i poszerzanie programu doktrynalnego i formacyjnego prowadzonego w nowicjacie dotyczącego Biblii, liturgii, życia konsekrowanego i *patrimonium* instytutu konsekrowanego aż do otrzymania przez osoby formowane tytułów i dyplomów; przepajanie ich miłością do Kościoła i jego pasterzy¹²¹;

¹¹⁵ Kan. 592 § 2 KPK/1983; D. J. A n d r é s, s. 395; B. W. Z u b e r t, s. 155.

¹¹⁶ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, nr 25; I g n a c y L o y o l a, *Ćwiczenia duchowne, Reguły*, Kraków 2000, Reguła 1, 13 nr 353, 365, s. 148, 151: „Rezygnując z wszelkiego własnego sądu trzeba mieć umysł gotowy i skory do okazywania posłuszeństwa we wszystkim prawdziwej oblubienicy Chrystusa, Pana naszego, czyli naszej świętej Matce, Kościołowi hierarchicznemu. By we wszystkim utrafić w sedno, powinniśmy być zawsze gotowi wierzyć, iż białe, które widzę, jest czarne, jeżeli się tak wypowie Kościół hierarchiczny, w przekonaniu, że między Chrystusem, naszym Panem i Oblubieńcem, a Kościołem, Jego Oblubienicą, działa ten sam Duch, który nami kieruje i rządzi ku zbawieniu innych dusz. Świętą Matką naszą, Kościołem, rządzi bowiem i kieruje ten sam Duch i Pan nasz, który nam dal dziesięć przykazań”.

¹¹⁷ B. W. Z u b e r t, s. 155; D. J. A n d r é s, s. 394-395.

¹¹⁸ Kan. 592 §2 KPK/1983; B. W. Z u b e r t, s. 155; D. J. A n d r é s, s. 395.

¹¹⁹ Kan. 599-601 KPK 1983; kan. 602; kan. 607 §2; kan. 618; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La vita fraterna in comunità, Congregavit nos in unum Christi amor*, nr 1-7 ns; B. W. Z u b e r t, s. 155; D. J. A n d r é s, s. 395; J. K a ł o w s k i, *Życie braterskie we wspólnocie. Studium prawno-historyczne*, Warszawa 1999, s. 174-177.

¹²⁰ Kan. 619 KPK/1983; B. W. Z u b e r t, s. 155; D. J. A n d r é s, s. 395.

¹²¹ Kan. 652 §2 KPK/ 1983; B. W. Z u b e r t, s. 155; D. J. A n d r é s, s. 395.

e) studium teologii i filozofii, szczególnie w instytutach kleryckich¹²².

Również prawo własne, mając na uwadze charakter instytutu, a przede wszystkim jego charyzmat, może dokładniej określić sposób formacji naukowej¹²³.

B. W. Zubert, mówiąc o formacji naukowej, twierdzi wręcz, że „Brak tego elementu w formacji powoduje nieprzydatność wielu członków do realizacji zadań właściwych instytutowi”¹²⁴.

6. Praktyczna, ponieważ formowani muszą nie tylko wiedzieć, co mają czynić, ale również jak mają to robić, tzn. znać praktyczny sposób realizacji zadań właściwych dla instytutu¹²⁵. Na formację praktyczną zwrócił także uwagę Sobór Watykański II, w którego dekreście czytamy: „Żeby jednak przystosowanie życia zakonnego do wymagań naszych czasów nie było tylko powierzchowne, żeby też ci, co według swego właściwego celu oddają się apostołstwu zewnętrznemu, nie okazali się niezdatnymi do pełnienia swojego zadania, należy ich – biorąc pod uwagę zdolności intelektualne i wrodzone przymioty każdego – odpowiednio zapoznać z panującymi w obecnym życiu społecznym obyczajami oraz kategoriami wartościowania i myślenia. Przy formacji tak należy dbać o harmonijne powiązanie jej czynników, aby się przyczyniła do jedności życia samych członków”¹²⁶. Również *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku żąda kształcenia praktycznego alumnów wyższych seminariów duchownych¹²⁷.

7. Uwieńczona także, jeśli to jest wskazane, **uzyskaniem odpowiednich tytułów tak kościelnych, jak i świeckich**.

Prawodawca nie wprowadza w tej materii żadnych nowości, ponieważ osoby zakonne z woli założycieli, reformatorów i innych sławnych osobistości kościelnych i świeckich wielokrotnie poświęcały i poświęcają się określonym dziedzinom wiedzy lub innej działalności właściwej dla danego instytutu. Polega ona na przykład na prowadzeniu uczelni, wyższych seminariów duchownych, szpitali i innych

¹²² Kan. 248-257 KPK/1983; B. W. Zubert, s. 155; D. J. Andrés, s. 395.

¹²³ D. J. Andrés, s. 395.

¹²⁴ B. W. Zubert, s. 155.

¹²⁵ B. W. Zubert, s. 155; D. J. Andrés, s. 396.

¹²⁶ Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego, *Perfectae caritatis*, nr 18; B. W. Zubert, s. 155-256; D. J. Andrés, s. 396.

¹²⁷ Kan. 255-256 KPK/1983; B. W. Zubert, s. 155-256; D. J. Andrés, s. 396.

ośrodków zdrowotnych¹²⁸. Dlatego też jeśli nie wszyscy, to przynajmniej niektórzy zakonnicy muszą posiadać odpowiednie kwalifikacje zawodowe, łącznie z tytułami akademickimi, takimi jak np. licencjat, doktorat lub inne wymagane przez kompetentne władze kościelne albo świeckie w środowisku, w którym prowadzone są dzieła.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku i późniejsze zarządzenia Stolicy Apostolskiej, mimo iż pozwalały zakonnikom na odbywanie studiów, zabraniały im jednak pozostawania poza wspólnotą, czyli domem własnego instytutu¹²⁹. Musieli przebywać w jednym z domów własnego instytutu albo – gdy było to niemożliwe – w jakimś męskim instytucie zakonnym, seminarium lub w innym zakładzie prowadzonym przez duchownych i zatwierdzonym przez kompetentną władzę kościelną¹³⁰.

Kodeks z 1983 roku nie czyni już żadnych zastrzeżeń co do miejsca zamieszkania studiujących zakonników¹³¹, podobnie jak inne akty prawne promulgowane przez Stolicę Apostolską po 1983 roku¹³². Wydaje się jednak wskazane – zwłaszcza gdy studia przeciągają się zbyt długo – by studiujący dla swego osobistego dobra i dobra własnej rodziny zakonnej przebywali w domu jakiegoś instytutu zakonnego lub innej rezydencji zaaprobowanej przez kompetentną władzę kościelną¹³³.

¹²⁸ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gentium*, nr 43.

¹²⁹ Kan. 606 § 2 KPK/1917; N. M a s i, *Legittima assenza ed escaustrazione*, Parma 1959, s. 62-63; J. T o r r e s, *L'assenza dalla casa religiosa*, s. 93-95.

¹³⁰ Kan. 587 § 4 KPK/1917; Sacra Congregatio de Seminariis et Universitatibus Studiorum, *Normae pro ecclesiasticis qui studia academica apud universitates civiles perficere intendunt in Italia*, 20 augusti 1942, *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, collegit, digessit notisque ornavit Ochoa, vol. II, Roma 1969, nr 1709; F. B a c z k o w i c z, t. I, s. 704; *Leave of absence or excaustration?*, *Informationes SCRIS*, 2(1976)nr 2, s. 205: „To pursue a course of studies. In order to train themselves for the apostolate to which their congregation is dedicated, or to acquire some special degree or title, religious quite often have to attend educational institutions in places where their congregation does not have a religious house. In such cases it is recommended that if possible they live in a house of some other religious institute or in some residence approved by ecclesiastical authority...”; A. T a b e r a, *Adnotationes*, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 24(1943)15-17 (uwagi do dokumentu Kongregacji Seminariorów i Uniwersytetów z dni 20 sierpnia 1942 roku); N. M a s i, s. 62-63; J. K a ł o w s k i, *Zycie braterskie we wspólnocie. Studium prawno-historyczne*, s. 209-212.

¹³¹ Kan. 665 § 1 KPK/1983.

¹³² Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La vita fraterna in comunità*, *Congregavit nos in unum Christi amor*.

¹³³ T. Á n g e l B a h i l l o R u i z, s. 106: „En cualquier caso, la ausencia se prolongará el tiempo necesario para llevarlos a término y sigue siendo válida la recomendación del viejo Código para estos casos (c. 587, § 4) de vivir en casas de otro Instituto re-

Przez wyrażenie „Kształcenie winno być... naukowe i praktyczne, uwieńczone także, jeśli to jest wskazane, uzyskaniem odpowiednich tytułów, tak kościelnych, jak i świeckich”¹³⁴ Prawodawca miał na myśli:

1. Kształcenie specjalistyczne służące pogłębieniu wiadomości już posiadanych lub zdobyciu nowych, potrzebnych obecnie lub w przyszłości podczas wykonywania różnych zadań zarówno wewnątrz instytutu, jak i poza nim¹³⁵.

2. Kształcenie o charakterze kościelnym lub świeckim, realizowane w ośrodkach prowadzonych przez Kościół bądź władze cywilne¹³⁶.

3. Kształcenie praktyczne o charakterze technicznym, administracyjnym etc., konieczne lub pożyteczne do prowadzenia przez wspólnotę działalności zgodnej z celem i charyzmatem instytutu¹³⁷.

4. Różnego rodzaju kwerendy przeprowadzane prywatnie w archiwach i bibliotekach, badania i eksperymenty w ośrodkach naukowych etc.¹³⁸

5. Pełnienie funkcji wykładowcy w ośrodkach naukowych, czyli prowadzenie zajęć dydaktycznych¹³⁹.

ligioso o en alguna residencia aprobada por la autoridad eclesiástica”; J. Kałowski, *Życie braterskie we wspólnotcie. Studium prawno-historyczne*, s. 212.

¹³⁴ Kan. 660 § 1 KPK/1983.

¹³⁵ Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego, *Perfectae caritatis*, nr 18; P a u l u s VI, Motu proprio, *Ecclesiae sanctae*, II. Normae ad exsequendum Decretum SS. Concilii Vaticani II, *Perfectae caritatis*, nr 36; Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, nr 26-28; E. G a m b a r i, *I religiosi nel Codice*, s. 283; A. C a l a b r e s e, *Istituti di vita consacrata e società di vita apostolica*, ed. Seconda, Libreria Editrice Vaticana 1997, s. 270; T. Á n g e l B a h i l l o R u i z, s. 104.

¹³⁶ T. Á n g e l B a h i l l o R u i z, s. 104.

¹³⁷ Por. kan. 660 § 1; E. G a m b a r i, *I religiosi nel Codice*, s. 283; A. C a l a b r e s e, s. 270; T. Á n g e l B a h i l l o R u i z, s. 104.

¹³⁸ M. O’R e i l l y, s. 73; „Studies...neither the former nor the present Code specifies further in this regard. Commentators in the 1917 Code considered that the permission could be given not only to students of the sacred sciences but also of profane disciplines. The studies undertaken could be private as in the case of research in libraries, archives, etc. It was also agreed that this permission could be given to professors”; T. Á n g e l B a h i l l o R u i z, s. 104.

¹³⁹ D. J. A n d r é s, s. 434: „gli studi: s’intende «discendi vel docendi», cioè, frequentarli o insegnare; studiare o essere professore. L’assenza può durare finché finiscono o fino a quando dura la missione d’insegnamento”; M. O’R e i l l y, s. 73; B. W. Z u b e r t, s. 164; A. C a l a b r e s e, s. 270; T. Á n g e l B a h i l l o R u i z, s. 104-105.

Udzielając pozwolenia na kształcenie, przełożeni powinni uwzględnić następujące kwestie:

1. Cele i potrzeby instytutu, prowincji lub innych jednostek administracyjnych, a także poszczególnych wspólnot oraz zasadność podjęcia danego kierunku studiów¹⁴⁰.

2. Zdolności intelektualne zakonnika, jego dojrzałość w powołaniu i życiu zakonnym, pobożność, ukończenie studiów filozoficzno-teologicznych, a przede wszystkim odznaczanie się odpowiednimi cnotami ludzkimi i chrześcijańskimi oraz duchem pobożności¹⁴¹.

3. Czy podjęte studia przyczynią się do rozwoju duchowego zakonnika i czy zostaną one odpowiednio wykorzystane dla dobra instytutu¹⁴²?

Reasumując powyższe rozważania trzeba stwierdzić, że decyzja o wysyłaniu zakonników na dalsze studia specjalistyczne powinna przede wszystkim uwzględniać dziedziny nauki zatwierdzone przez prawowitą władzę kościelną i pomocne w lepszym realizowaniu zadań apostoelskich instytutu. Należy też zatroszczyć się o to, aby zakonnik, który z racji odbywania studiów przebywa poza domem zakonnym zbyt długo, mieszkał w domu własnego instytutu, jakiegoś innego instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostoelskiego bądź w innym domu zatwierdzonym przez władzę kościelną albo pozostającym pod zarządem osób duchownych lub zakonnych¹⁴³.

Instrukcja pt. *Współpraca międzyzakonna w dziedzinie formacji* w kwestii formacji profesów czasowych wypowiada się następująco:

¹⁴⁰ *Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus, Normae pro ecclesiasticis qui studia academica apud universitates civiles perficere intendunt in Italia*, 20 augusti 1942, *Leges Ecclesiae* vol. II, nr 1709, 3: „Gli Ordinari, nell’inviare i loro sacerdoti alle università, abbiano come scopo quello di provvedere alle necessità e utilità delle proprie diocesi”; Wytyczne Kongregacji obowiązywały również instytuty zakonne i to zarówno męskie, jak i żeńskie; A. T a b e r a, *Adnotationes, Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 24(1943)17 (Uwagi do dokumentu Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów z dnia 20 sierpnia 1942 roku); T. Á n g e l B a h i l l o R u i z, s. 105.

¹⁴¹ *Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus, Normae pro ecclesiasticis qui studia academica apud universitates civiles perficere intendunt in Italia*, nr 2: „Nessun ecclesiastico potrà essere inviato ad una Università se non é già sacerdote, se non ha compiuto lodevolmente il regolare corso di studi filosofico-teologico, e se non é esemplare sia per particolari doti di ingegno e di volontà, sia, soprattutto, per virtù e spirito di pietà”; A. T a b e r a, *Adnotationes*, s. 15-17; por. kan. 652 § 2 KPK/1983; T. Á n g e l B a h i l l o R u i z, s. 105.

¹⁴² T. Á n g e l B a h i l l o R u i z, s. 105.

¹⁴³ Tamże, s. 105-106.

1. Inicjatywy lub ośrodki międzyzakonne powinny wspierać formację członków instytutów, które nie mogą prowadzić jej same. Należy pobudzać formowanych do pogłębienia formacji duchowej, doktrynalnej i pastoralnej, zwracając szczególną uwagę na historię i teologię, a także rolę i zadania życia konsekrowanego oraz potrzebę zaangażowania w przygotowanie duszpasterskie¹⁴⁴.

2. Formacja musi uwzględniać okoliczności miejsca oraz warunki życia i pracy profesów czasowych. Ma ona dawać solidne i zdrowe podstawy duchowe i doktrynalne, a także wskazywać na potrzebę radykalnego pójścia za Chrystusem i całkowitego poświęcenia się Jemu. Formowanym należy również zwracać uwagę na to, że zadaniem okresu poprzedzającego złożenie profesji wieczystej, czyli definitywne włączenie do instytutu zakonnego, jest pogłębienie teologicznych podstaw powołania, kontynuowanie studium Pisma świętego, a także innych dziedzin teologicznych, np. chrystologii, eklezjologii, mariologii, teologii moralnej etc. etc. Nie wolno też pomijać lub traktować powierzchownie zagadnień dotyczących duchowości oraz innych dziedzin mogących służyć pomocą „do wzrostu dojrzałości osoby w Chrystusie”¹⁴⁵, gdyż „szczególnym zadaniem formacji zakonnej w jej różnych fazach, początkowej i permanentnej, jest zanurzenie zakonników w doświadczeniu Boga i dopomoczenie im w stopniowym doskonaleniu tego doświadczenia we własnym życiu. W tym celu jest rzeczą konieczną, aby samo apostołstwo było ukazywane w odpowiednim świetle. Celem zasadniczym, który powinien być osiągnięty w Instytutach życia czynnego, będzie wzajemne przenikanie się życia wewnętrznego i działania, tak aby każdy świadomie rozwijał prymat życia w Duchu, z którego płynie łaska jedności właściwej dla bezinteresownej miłości”¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 17 a.

¹⁴⁵ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 17 b; kan. 654 KPK/1983.

¹⁴⁶ Sacra Congregatio pro Religiosis e Institutis Saecularibus, Instr. Part., De arcte coniungenda activitate vitae interioris cum activitate apostolica apud sodales Institutorum vitae apostolicae deque valore perenni et de modis tutandi et promovendi activitatem contemplativam apud sodales qui, ratione proprii Institutii, vitae contemplativae principaliter incumbunt, *La dimensione contemplativa della vita religiosa*, 12 augusti 1980, *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa, vol. VI, Roma 1987, nr 4790. Tekst polski w: Jan Paweł II, *O życiu zakonnym*, nr 17 s. 411; Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae

3. Instrukcja zwraca uwagę na to, że życie braterskie we wspólnocie stanowi jeden z istotnych elementów życia instytutów zakonnych, powinno więc ono „ukazywać – od samego początku formacji – głęboki wymiar misyjny konsekracji. Dlatego wskazane jest, aby podczas trwania formacji początkowej w Instytutach życia konsekrowanego odwoływano się do konkretnych doświadczeń, które dzięki roztropnemu kierownictwu formatorów lub formaterek będą kształtować – w dialogu z lokalną kulturą – postawy apostołskie, zdolność przystosowania, ducha inicjatywy”¹⁴⁷.

Instrukcja proponuje więc, aby w okresie tym w ośrodkach międzyzakonnych i poza nimi prowadzone były „kursy katechezy i pedagogiki, szczególnie w zakresie duszpasterstwa młodzieży”¹⁴⁸. Właściwe prowadzenie zadań apostołskich wymaga, by osoby odpowiedzialne za formację dołożyły należytych starań zmierzających do pogłębienia znajomości niektórych zagadnień z zakresu eklezjologii, np. takich, jak współpraca z duchownymi diecezjalnymi i laikatem pod „kierunkiem Pasterzy”, a także z zakresu prawa kościelnego, pracy misyjnej w ścisłym tego słowa znaczeniu, czyli *missio ad gentes*, poznawały problemy związane z ekumenizmem etc. etc. W okresie formacji profesów po ślubach czasowych bardzo wskazane, a nawet konieczne jest pogłębienie charyzmatu instytutu oraz poznawanie wkładu własnego instytutu w misję Kościoła¹⁴⁹.

4. W okresie poprzedzającym złożenie profesji wieczystej lub definitywnej członkowie powinni przejść bardziej intensywny „okres przygotowań, odrywając się od normalnych zajęć. Zwyczaj ten jest godny uznania i zasługuje na rozpowszechnienie”¹⁵⁰.

Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, nr 35; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 17 b; E. H. S o l a, s. 26-27.

¹⁴⁷ J o a n n e s P a u l u s II, Adhortatio Apostolica Post-synodalis, *Vita consecrata*, nr 67, s. 67; kan. 607 § 2 KPK/1983; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 17 c.

¹⁴⁸ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 17 c.

¹⁴⁹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 17 c; E. H. S o l a, s. 26-27.

¹⁵⁰ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis *Potissimum institutioni*, nr 64; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 17 d.

5. Profesi o ślubach czasowych nie kształcący się na żadnej uczelni, zwłaszcza świeckiej, będą mogli w ośrodkach międzyzakonnych uzupełniać formację teologiczną oraz zakonną w szerszym tego słowa znaczeniu, czyli odnoszącą się do zagadnień życia konsekrowanego w sensie ogólnym¹⁵¹.

4.3. Współpraca w formacji ciągłej, czyli permanentnej

Według *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 roku formacja zakonna powinna trwać przez całe życie. „Zakonnicy – czytamy w Kodeksie – mają przez całe życie kontynuować gorliwie swoją formację duchową, naukową i praktyczną, a przełożeni powinni zapewnić im potrzebne do tego środki i zostawić na to czas”¹⁵². Formacja ciągła, czyli permanentna lub stała, jest zatem wymogiem wynikającym z samej konsekracji, która dokonuje się przez fakt złożenia ślubów¹⁵³.

Omawiana formacja permanentna rozwija wiedzę teologiczną i duszpasterską, przyczynia się do podniesienia jakości życia zakonnego zarówno poszczególnych członków, jak i całej wspólnoty, służy również ustawicznemu odnoszeniu się do *patrimonium*, czyli

¹⁵¹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 17 e.

¹⁵² Kan. 661 KPK/1983; P i u s XII, Const. Ap., *Sedes sapientiae*, 31 maii 1956, AAS 48(1956)340-345; Sacra Congregatio Religiosorum, Statuta Generalia de institutione alumnorum statuum perfectionis, a Const ap., *Sedes sapientiae* probata e promulgata, 7 lulii 1956, *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae, collegit, digessit notisque ornavit*, X. Ochoa, vol. II, Roma 1969, nr 2591, art. 50-51; Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego, *Perfectae caritatis*, nr 18; Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów, *Presbyterorum ordinis*, nr 19; Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, *Christus Dominus*, nr 16.

¹⁵³ J o a n n e s P a u l u s II, Adhortatio Apostolica Post-synodalis, *Vita consecrata*, nr 69: „Zarówno w Instytutach życia apostołskiego, jak i życia kontemplacyjnego formacja stała jest wymogiem wynikającym z samej natury konsekracji zakonnej. Jak już powiedziano, proces formacyjny nie sprowadza się do wstępnego etapu drogi, ponieważ ze względu na ograniczenia ludzkiej natury osoba konsekrowana nigdy nie będzie mogła stwierdzić, że w pełni ukształtowała w sobie nowego człowieka, który w każdej życiowej sytuacji doświadcza w sercu tych samych uczuć co Chrystus. Formacja początkowa winna zatem zostać utrwalona przez formację stałą, która sprawi, że człowiek będzie podatny na wpływy formacyjne przez całe swe życie”; Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis *Potissimum instituti*, nr 66-67; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 18; E. H. S o l a, s. 27; D. J. A n d r é s, s. 398-406; A. Z a k r ę t a, *La formazione permanente dei religiosi. Studio giuridico-teologico*, Roma 1998, s. 40-54; G. A c c o r n e r o, s. 128-142.

charyzmatu właściwego dla danego instytutu, a także pozwala skierować uwagę na „znaki czasu”. Formacja ciągła to obserwowany współcześnie fakt socjologiczny, który polega na ustawicznym pogłębianiu wiedzy związanej z wykonywaniem konkretnych zadań i który ułatwia przewyżczanie różnego rodzaju kryzysów¹⁵⁴.

W dokumencie Kongregacji Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego pt. *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych Potissimum institutioni* czytamy: „Można w inny jeszcze sposób określić trzy główne powody uzasadniające formację ciągłą:

- pierwszy wynika z samej funkcji życia zakonnego w łonie Kościoła. Spełnia ono bardzo znamienne rolę charyzmatyczną i eschatologiczną, stąd zakonnice i zakonnicy muszą być szczególnie wyczuleni na życie Ducha, które przejawia się zarówno w osobistej historii każdego z nich, jak i w nadziejach i niepokojach narodów;
- drugi związany jest z wyzwaniem, które stanowi przyszłość wiary chrześcijańskiej w świecie zmieniającym się z coraz większą szybkością;
- trzeci dotyczy samego życia instytutów zakonnych, a zwłaszcza ich przyszłości, zależnej w dużej mierze od ciągłej formacji ich członków¹⁵⁵.

¹⁵⁴ P a u l u s VI, Adhortatio Apostolica, De religiosa vita secundum Concilii Oecumenici Vaticani II renovanda praeceptiones, *Evangelica testificatio*, 29 iunii 1971, AAS 63(1971)503-504, nr 11. Tekst polski, w: Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, nr 11, s. 237; Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus. Sacra Congregatio pro Episcopis, Notae directivae pro mutuis relationibus inter episcopos et religiosos in Ecclesia, *Mutuae relationes*, nr 11-12, 23, s. 342-343, 351-352; Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, nr 66-71; Congregatio pro Institutione Catholica et Congregatio pro Clero, *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*, 22 februarii 1998, AAS 90(1998)876-878; A. Z a k r ę t a, s. 21-38; S. R e c c h i, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, Quaderni di Diritto Ecclesiale 14(2001)47; E. H. S o l a, s. 26-27; P. G r i é g e r, *La formazione permanente problema nuovo per gli istituti religiosi*, w: La formazione permanente nella vita religiosa, Roma 1987, s. 9-35; S. B i s i g n a n o, *La formazione permanente, linee fondamentali, criteri e itinerari*, s. 37-59; G. D a l P i a z, *L'adulto, soggetto della formazione permanente*, s. 61-72; F. R u i z, *Vitalità e mezzi per una crescita spirituale permanente*, s. 73-95; S. D e c l o u x, *L'itinerario intellettuale nella formazione permanente*, s. 97-110; J. C. R. G a r c i a P a r e n - d e s, *A'attualità apostolica, elemento di formazione permanente*, s. 111-136; *La formazione permanente interpellata gli istituti religiosi*, a cura di P. Brocardo, Torino 1976.

¹⁵⁵ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, nr 67.

Według tej samej instrukcji formacja ciągła ma również następujące aspekty:

„– życie w Duchu Świętym, czyli duchowość: ta dziedzina winna mieć pierwszeństwo, gdyż od niej zależy pogłębienie wiary i zrozumienie sensu profesji zakonnej. Doroczne rekolekcje oraz różne formy odnowy duchowej winny cieszyć się specjalnym uznaniem;

– udział w życiu Kościoła według charyzmatu instytutu, zwłaszcza odnowa metod i treści pracy duszpasterskiej, we współdziałaniu z innymi pracownikami lokalnego duszpasterstwa;

– doskonalenie doktrynalne i zawodowe, obejmujące pogłębienie wiedzy biblijnej i teologicznej, studium dokumentów Magisterium uniwersalnego i partykularnego, lepsze poznanie kultury środowisk, w których zakonnik mieszka i pracuje, przekwalifikowanie zawodowe i techniczne – jeśli jest potrzebne;

– wierność własnemu charyzmatowi poprzez coraz lepsze poznanie postaci założyciela, dziejów instytutu, jego ducha i posłannictwa, a zarazem dążenie do realizacji tego charyzmatu w życiu osobistym i wspólnotowym¹⁵⁶.

Należy podkreślić, że formacja permanentna ma wielkie znaczenie zarówno dla poszczególnych członków, jak i dla żywotności instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz ich skutecznego działania w Kościele i w świecie. Dlatego też przełożeni mają obowiązek zapewnić członkom swoich instytutów środki i czas na formację ciągłą¹⁵⁷. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku – podobnie jak inne dokumenty – w sposób wyraźny życie wewnętrzne osób zakonnych umieszcza przed ich pracą zewnętrzną, a więc nie mogą one poświęcać się tylko i wyłącznie pracy zewnętrznej ze szkodą dla swojego życia wewnętrznego¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Tamże, nr 68.

¹⁵⁷ Kan. 661 KPK/1983.

¹⁵⁸ Kan. 662-672 KPK/1983; kan. 673: „Apostolstwo wszystkich zakonników polega na świadectwie ich życia konsekrowanego, które winni ożywiać modlitwą i pokutą”; kan. Kan. 675 § 1-3: „W instytutach oddanych dziełom apostołskim, działalność apostołska należy do samej ich natury. Dlatego całe życie członków powinno być przepełnione duchem apostołskim, a cała działalność apostołska ma być nacechowana duchem zakonnym. Działalność apostołska powinna wypływać zawsze z wewnętrznego jednoczenia z Bogiem, ugruntowywać je i pogłębiać. Działalność apostołska, wykonywana w imieniu i z polecenia Kościoła, winna być prowadzona w jego wspólnotcie”; J o a n n e s P a u l u s II, Adhortatio Apostolica Post-synodalis, *Vita consecrata*, nr 9, 32, 38, 74; Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gen-*

W kwestii współpracy międzyzakonnej w zakresie formacji permanentnej instrukcja stwierdza: „Współpraca międzyzakonna może okazać się pomocna przy organizowaniu pomocy stałych i czasowych, które nadałyby nowy impuls do życia duchowego, do aktualizowania teologiczno-duszpasterskiego oraz do odnowionej jakości, aby w sposób profesjonalny wypełnić powierzone zadanie. Współpraca ta doprowadzi do głębszego zrozumienia zasadniczych linii i priorytetów Kościoła dla lepszego wypełnienia misji ewangelizacyjnej w dzisiejszym świecie. Pożądane jest, aby w tym celu rodziny zakonne dały do dyspozycji najlepiej przygotowany personel”¹⁵⁹.

Instrukcja poleca Konferencjom Wyższych Przełożonych Zgromadzeń Męskich i Żeńskich oraz osobom odpowiedzialnym za ośrodki studiów, aby uwzględniły wspomaganie formacji ciągłej zakonników i zakonnice oraz zwróciły uwagę na to, by różne inicjatywy w tym zakresie wzajemnie się uzupełniały¹⁶⁰.

tium, nr 46; Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego, *Perfectae caritatis*, nr 1-2a; Sobór Watykański II, Dekret o życiu i posłudze prezbiterów, *Presbyterorum ordinis*, nr 18; P a u l u s VI, Litterae Apostolicae motu proprio datae, *Ecclesiae sanctae*, II. Normae ad exsequendum Decretum SS. Concilii Vaticani II, *Perfectae caritatis*, nr 16, s. 219; P a u l u s VI, Adhortatio Apostolica, *Unusquisque religiosae familiae catholico orbe sodalibus: de religiosa vita secundum Concilii Oecumenici Vaticani II renovanda praeceptiones, Evangelica testificatio*, nr 12, 30-49 etc.; P a w e ł VI, *Odnowa życia zakonnego w świetle obchodów Roku Świętego*. Przemówienie do Międzynarodowej Unii Przełożonych Generalnych Żeńskich Instytutów Zakonnych (UISG), 20 listopada 1973, Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 75-76; P a w e ł VI, *Istota i zadania życia zakonnego*. Przemówienie do uczestników kilku Kapituł generalnych, 23 maja 1964, Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 86-87; „...Tak więc ze wzmoczoną działalnością ma harmonijnie wzmacniać się gorliwość w modlitwie, blask czystego sumienia, cierpliwość w przeciwnościach, czynna i czujna miłość, świadczona w zbawianiu dusz. W razie zaniedbania tych cnót, zabraknie pracom apostołskim nie tylko siły i owocności, lecz także duch stopniowo znacznie stygnąć i nie na długo będzie mógł utrzymać się niebezpieczeństw, kryjących się w samym pełnieniu służby Bożej”; J. S l i w a, *L'apostolato come settore del rinnovamento della vita religiosa alla luce dei documenti conciliari e postconciliari*, Romae 1989, s. 95-102.

¹⁵⁹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 18; E. H. S o l a, s. 27.

¹⁶⁰ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 18: „Niech Konferencje Wyższych Przełożonych Zgromadzeń Męskich i Żeńskich oraz osoby odpowiedzialne za ośrodki studiów dołączą do swoich celów i programów odpowiednie przedsięwzięcia wspomagające ciągłą formację zakonników i zakonnice. Pożądana jest również ich coraz skuteczniejsza współpraca i wzajemne uzupełnianie się”.

Tak więc omawiana instrukcja podkreśla znaczenie współpracy międzyzakonnej w zakresie formacji ciągłej, a także to, że odpowiedzialni za nią są zawsze przełożeni wyżsi¹⁶¹.

5. Instytuty teologiczne oraz instytuty formacji filozoficznej i teologicznej

Rozdział trzeci instrukcji poświęcony został instytutom teologicznym oraz takim, „...które dają pełną formację akademicką i przez to mają strukturę prawną oraz szczególne wymagania organizacyjne”¹⁶². Instrukcja przypomina, iż „formacja braci zakonnych, zakonnic i diakonów stałych oraz formacja zakonników – kandydatów do kapłaństwa mają specyficzne wymagania, które powinny być respektowane. Poza tym w interesie tożsamości każdego leży konieczność rozróżnienia między formacją kapłańską, diakonatu i tą, której wymagają inne posługi kościelne. Dlatego też niech przy tworzeniu programu uczelnia zajmująca się przygotowaniem wspomnianych osób konsekrowanych uwzględni cechy właściwe każdej grupie”¹⁶³.

5.1. Instytuty teologiczne.

Instrukcja wymienia następujące powody powoływania instytutów teologicznych:

a) zapewnienie braciom i siostram zakonnym odpowiedniego poziomu formacji humanistycznej i teologicznej z uwzględnieniem warunków społeczno-kulturalnych osób, dla których prowadzone są wykłady, a także charyzmatu i celu instytutu¹⁶⁴;

b) zapewnienie studentom dobrych podstaw filozoficzno-teologicznych¹⁶⁵;

¹⁶¹ Zgodnie z kan. 620 Kodeksu z 1983 roku do przełożonych wyższych należą ci, „...którzy kierują całym instytutem lub jego prowincją, czy inną zrównaną z nią częścią lub domem niezależnym. Zalicza się do nich również ich zastępców. Do wymienionych dochodzi opat-prymas oraz przełożony kongregacji monastycznej, którzy jednak nie posiadają całej władzy, jaką prawo powszechne przyznaje wyższym przełożonym”.

¹⁶² Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 19; E. H. S o l a, s. 27.

¹⁶³ Tamże.

¹⁶⁴ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 20; E. H. S o l a, s. 27.

¹⁶⁵ Tamże.

- c) przygotowanie ich do głoszenia ewangelii¹⁶⁶;
- d) wspieranie oraz umacnianie wartości ludzkich i społecznych¹⁶⁷;
- e) uczenie wrażliwości na związek zachodzący między ewangelią a kulturą¹⁶⁸;
- f) przygotowanie do dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego¹⁶⁹;
- g) przygotowanie do rozpoznawania znaków czasu¹⁷⁰;
- h) przygotowanie do „integracji w jednolitym duszpasterstwie i do misyjnej otwartości w komunii z Kościołem powszechnym i partykularnym”¹⁷¹;
- i) zapewnienie studentom dobrego przygotowania z zakresu pedagogiki, psychologii, socjologii oraz środków społecznego przekazu, przenikniętego wartościami ewangelicznymi¹⁷².

Instrukcji zauważa również, że skuteczne prowadzenie ewangelizacji wymaga wskazania przez instytuty zarówno teologiczne jak i filozoficzne środków i sposobów poznawania różnych środowisk¹⁷³. Na instytutach spoczywa także obowiązek troski „o odpowiednie wykłady przygotowujące zakonników i zakonnice do bardziej skutecznego prowadzenia w Kościele ich szczególnego apostołatu: wykłady odnośnie duszpasterstwa młodzieży, chorych, osób starszych, osób z marginesu społecznego, jak też przygotowujące do innych szczególnych działań apostołskich, właściwych zadaniom poszczególnych instytutów”¹⁷⁴.

Zakładanie instytutów należy do uprawnień Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich i Żeńskich lub grupy tychże przełożonych, natomiast potwierdzenie erekcji i zatwierdzenie wchodzi w zakres uprawnień kompetentnej władzy kościelnej, którą jest Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego¹⁷⁵. Ponadto każdy instytut powinien mieć

¹⁶⁶ Tamże.

¹⁶⁷ Tamże.

¹⁶⁸ Tamże.

¹⁶⁹ Tamże.

¹⁷⁰ Tamże.

¹⁷¹ Tamże.

¹⁷² Tamże.

¹⁷³ Tamże.

¹⁷⁴ Tamże.

¹⁷⁵ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 21.

własnego odpowiedzialnego, czyli dyrektora, rektora lub inaczej zwaną osobę, który co trzy lata ma obowiązek przekazania Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego odpowiedniego sprawozdania¹⁷⁶.

Instytuty teologiczne przeznaczone dla osób przygotowujących się do kapłaństwa powinny być połączone z jakimś wydziałem teologicznym, co zapewnia głębszą formację oraz umożliwi uzyskanie odpowiednich stopni lub dyplomów akademickich. Instrukcja zwraca równocześnie uwagę na to, aby uznanie instytutu teologicznego przez władze świeckie nie powodowało szkody w formacji ani też nie wpływało ujemnie na jego funkcjonowanie. Niebezpieczeństwo może polegać na przykład na nadmiernej ingerencji władz uczelni w wewnętrzną strukturę instytutu i program wykładów lub nawet na wywieraniu nacisku na władze instytutu, aby wykladały zagadnienia sprzeczne z doktryną katolicką. Dotyczy to przede wszystkim zagadnień etycznych.

Instrukcja zwraca uwagę na to, że zarówno „uniwersytety katolickie, jak również inne organizacje na poziomie Kościołów lokalnych mogą zaoferować skuteczne inicjatywy studiów do zrealizowania we współpracy między biskupami i wyższymi przełożonymi”¹⁷⁷.

5.2. Instytuty formacji teologicznej i filozoficznej

Na specjalną uwagę zasługują wytyczne dotyczące instytutów formacji teologicznej i filozoficznej dla zakonników – kandydatów do kapłaństwa¹⁷⁸.

Instrukcja podaje następujące wytyczne, którymi należy się kierować powołując je i prowadząc:

1. Kanoniczna erekcja¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Tamże.

¹⁷⁷ Tamże.

¹⁷⁸ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 22.

¹⁷⁹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 22: „Przed przystąpieniem do dokonania erekcji kanonicznej międzyzakonnego ośrodka studiów filozoficznych i teologicznych, należy uzyskać od Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego zatwierdzenie zarówno erekcji ośrodka, jak i odnośnych statutów. Kongregacja ta zwróci się ze wstępną prośbą o wydanie miarodajnej opinii do Kongregacji Ewangelizacji Narodów, jeśli chodzi o tereny misyjne oraz do Kongregacji Edukacji Katolickiej, jeśli chodzi o zatwierdzenie porządku studiów filozofii

2. Jasno określony w statutach zarząd instytutu¹⁸⁰.

3. Dokładnie określone i sprecyzowane programy, które nie mogą zawierać luk ani pozostawiać autorom nadmiernej swobody w ich sporządzaniu¹⁸¹.

4. Wykładowcom muszą być stawiane wysokie wymagania. Instrukcja przypomina w tej kwestii, że „skuteczność formacji i wartość opisanych przedsięwzięć zależą nie tylko od organizacji programów i życia instytutu, lecz w znacznej mierze od kompetencji, «sensus ecclesiae» oraz autorytetu wykładowców”¹⁸². Dlatego też przełożeni powinni przed udzieleniem wykładowcom misji kanonicznej upewnić się, czy mają oni należyte przygotowanie, odznaczają się wiernością Nauczycielskiemu Urzędowi Kościelnemu, szacunkiem dla Tradycji oraz umiejętnością przygotowywania kapłanów do wykonywania właściwych im zadań i sprawowania posługi kapłańskiej w określonych okolicznościach miejsca i czasu¹⁸³.

i teologii, a także nadawanie stopni naukowych. W związku z tym postanowieniem zachęca się instytuty filozofii i teologii zastrzeżone dla kandydatów do kapłaństwa do włączania się odpowiednio do Wydziału filozoficznego lub Wydziału teologicznego”; E. F. S o l a, s. 28.

¹⁸⁰ Tamże.

¹⁸¹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 22 c: „Odnosnie studiów, zwróci się szczególną uwagę na kompletność dyscyplin oraz programu obowiązującego dla sześcioletniego cyklu studiów filozoficzno-teologicznych. Przez wzgląd na wymagania właściwe życiu zakonno-kapłańskiemu oraz na «jedność kapłaństwa katolickiego» zarówno diecezjalnego, jak i zakonnego, studia te będą musiały uwzględnić plan formacji kapłańskiej ustalony przez Stolicę Świętą i przez Konferencję Episkopatu danego kraju, troszcząc się jednak, aby zawsze był w nich zawarty odpowiedni kurs teologii i duchowości życia zakonnego i teologii Kościoła partykularnego. Również w tym przypadku uznanie przez prawo cywilne nie może decydować i powodować zmian programu studiów nakazanych przez Kościół.

Tam, gdzie instytuty formacyjne zakonników kandydatów do kapłaństwa, przyjmują również z ważnych powodów alumnów kandydatów do diakonatu stałego lub braci i zakonnice przeznaczonych do innej działalności apostolskiej, program studiów dla przyszłych kapłanów musi się przedstawiać jako w pełni rozpoznawalna i szczególna całość, unikając tego, by formacja była ogólnym, wspólnym dla wszystkich przygotowaniem. Należy zatem respektować szczególne wymagania pozostałych studentów, oferując im stosowny program przygotowujący ich do urzędu stałego diakonatu lub do posług kościelnych odpowiednich do ich powołania”; E. F. S o l a, s. 28.

¹⁸² Tamże.

¹⁸³ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 22; J o a n n e s P a u l u s II, Const. Ap., *De universitatibus catholicis, Ex corde Ecclesiae*, 15 aug. 1990, AAS 82(1990)1506, art. 4 § 4; L e o n e III, *Lettera, Apostolicae Sedis* a Eustasio abbate del

5. Przyjmując kandydatów do instytutu formacji teologicznej i filozoficznej, należy kierować się następującymi wytycznymi:

a) kandydat ma prezentować poziom wiedzy określony w Statutach, z uwzględnieniem norm kanonicznych, jak również wymagań miejsca i czasu,

b) wyższy przełożony lub przełożony domu formacji, do którego kandydat należy, przedstawią jego pisemną prezentację¹⁸⁴,

c) do ośrodka studiów można przyjmować również kandydatów spośród duchowieństwa diecezjalnego na pisemną prośbę właściwego biskupa, który według statutu ośrodka przyjmuje na siebie takie prawa i obowiązki, jakie mają przełożeni studiujących w nim zakonników¹⁸⁵,

d) instytut może wykluczyć studenta, jeśli w trakcie roku okaże się, że jest niezdolny do sprostania celom i warunkom przyjęcia, nawet jeśli prezentuje wysoki poziom intelektualny i jest pilny w nauce. Jego przełożony może mu wówczas wyznaczyć inne obowiązki w innym miejscu¹⁸⁶.

6. Należy określić relacje między wspólnotą formacyjną a ośrodkiem studiów filozoficzno-teologicznych.

Instrukcja przypomina również, że przełożony oraz inne osoby, którym powierzono troskę o kształcenie, są „...w każdym instytucie pierwszymi odpowiedzialnymi za formację zakonno-kapłańską własnych członków”¹⁸⁷, do nich należy troska o koordynowanie życia wspólnotowego etc. etc.¹⁸⁸ Instrukcja proponuje, aby każdy instytut posyłający studentów do ośrodka oddelegował kilku swoich członków do nauczania lub organizowania w nim życia¹⁸⁹.

monastero di Conversano, 24 nov. 815, *Enchiridion della vita consacrata. Dalle Decretali al rinnovamento post – conciliare (385-2000)*, Bologna 2001, nr 53, s. 28-29; P i o X, Lettera apost., *Cum primum* al Maestro generale dei Domenicani (4 agosto 1913), *Enchiridion della vita consacrata. Dalle Decretali al rinnovamento post – conciliare*, nr 963, II s. 600; P. G i a n o l a, *La figura e il ruolo del formatore di religiosi nella Chiesa, oggi*, w: *Il formatore dei religiosi nella Chiesa, oggi*, Roma 1983?, s. 49-79; E. F. S o l a, s. 28.

¹⁸⁴ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 22 e; E. F. S o l a, s. 28.

¹⁸⁵ Tamże.

¹⁸⁶ Tamże.

¹⁸⁷ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 22 f.

¹⁸⁸ Tamże.

¹⁸⁹ Tamże.

6. Współpraca międzszakonna na rzecz formacji formatorów i formaterek.

Rozdział czwarty instrukcji został poświęcony wzajemnej pomocy instytutów w przygotowaniu formatorów i formaterek. Zagadnienie to jest aktualne również i z tego powodu, że w niektórych krajach – szczególnie europejskich i niektórych pozaeuropejskich – daje się zauważyć olbrzymi spadek liczby powołań oraz duża śmiertelność członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, spowodowana zdecydowaną przewagą starszych wiekowo zakonników. Posługa ta, określana jako „urząd kościelny” i „sztuka sztuk”, co podkreśla jej rangę, może być sprawowana tylko przez osoby przepojone duchem kapłańskim i apostołskim, odpowiedzialne i posiadające odpowiednie przymioty oraz przygotowanie¹⁹⁰.

Instrukcja podkreśla, że nawet w przypadku braków kadrowych i naglących potrzeb, na przykład w zakresie duszpasterstwa lub innych, związanych z podjętymi już zobowiązaniami, nadrzędną troską powinno się zawsze otaczać sprawy formacyjne, gdyż osoby, które przygotowują się do podjęcia życia zakonnego lub już są w instytucie, potrzebują dobrych nauczycieli, żyjących duchem założycieli i troszczących się o sprawę duchowe oraz dobro wspólne¹⁹¹.

¹⁹⁰ Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, Normae, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 6 ian. 1970, Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae, collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa, vol. IV, Roma 1974, nr 3817, kol. 5715, nr 30, tekst polski w: Posoborowe prawodawstwo kościelne, dokumenty prawno-liturgiczne). Zebrał i przetłumaczył E. Sztafrowski, t. III, z. 1, Warszawa 1971, s. 165-166: „Ze szczególną troską należy dobierać wychowawców. Winny to być osoby przepojone duchem kapłańskim i apostołskim, zdolne do podjęcia wzajemnej i braterskiej współpracy w dziedzinie wychowania, chętne i otwarte na zrozumienie potrzeb wspólnoty kościelnej i cywilnej, posiadające doświadczenie duszpasterskie w posłudze parafialnej lub innych posługach jak również odznaczające się zdolnością wnikliwego poznawania młodych dusz”; Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 23; E. U. S o l a, s. 29; S. R e c c h i, s. 49; A. P a r d i l l a, *La configurazione a Cristo, obiettivo centrale della formazione alla vita religiosa secondo gli orientamenti dell'istruzione „La collaborazione inter-istituti per la formazione”* (1998), Commentarium pro Religiosis 82(2001)203-205; A. P a r d i l l a, *La forma di vita di Cristo al centro della formazione alla vita religiosa. Il quadro biblico e teologico della formazione*, Roma 2001, s. 230-234 ns.

¹⁹¹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 23; „Pomimo potrzeb natury duszpasterskiej i naglącej sytuacji, w której działają rodziny zakonne, nadrzędną pozostaje uważna troska w wyborze i przygotowaniu formatorów i formaterek. Chodzi tu bowiem o jeden z najtrudniejszych i najbardziej delikatnych urzędów... Młodzi mężczyźni i ko-

„Formatorzy – czytamy w instrukcji – muszą być ekspertami szczególnie w dziedzinach, które odnoszą się do spuścizny duchowej Założyciela lub Założycielki”¹⁹².

Instrukcja wymienia także różne formy współpracy międzyzakonnej w przygotowaniu formatorów i formatorek, wzywając instytucje o większej praktyce w formacji do dzielenia się z innymi swoimi programami, doświadczeniami oraz wykwalifikowanym personelem. Wszystko to ma służyć wzajemnemu uzupełnianiu się, dobru instytucji i Kościoła oraz jego posłannictwu w świecie¹⁹³.

Mówiąc o kursach dla formatorów i formatorek, instrukcja wymienia między innymi następujące zadania owych kursów:

1. Przygotowanie doktrynalne, duchowe, kanoniczne i pedagogiczne. Kursy te powinny zapewnić formację teologiczną szczególnie w dziedzinie duchowości, moralności i życia zakonnego, a także zwracać szczególną uwagę na życie braterskie we wspólnocie oraz na charyzmat i posłannictwo poszczególnych instytucji¹⁹⁴.

2. Uczenie umiejętności nawiązywania przez formatorów i formatorki kontaktów międzyludzkich, rozeznawania powołań etc.¹⁹⁵

3. Pomoc osobom duchowym, w tym przede wszystkim członkom instytucji kleryckich, w rozwijaniu umiejętności kierownictwa duchowego oraz towarzyszenia pedagogicznego i psychologicznego, czyli umiejętności indywidualnego podchodzenia do poszczególnych osób¹⁹⁶. Zgodnie z instrukcją pt. Wskazania doty-

biety przede wszystkim potrzebują nauczycieli, którzy byliby dla nich ludźmi Bożymi, pełnymi szacunku znawcami serc ludzkich i dróg Ducha, potrafiącymi odpowiedzieć na ich najgłębsze wymagania, pragnienia doświadczenia Boga, braterstwa oraz byliby w stanie wdrożyć ich w misję; potrzebują formatorów, którzy umieliby wychowywać do mądrości, do uległości i posłuszeństwa; do odczytywania znaków czasu i potrzeb ludzi oraz do udzielania im odpowiedzi z gorliwością i odwagą, w pełnej komunii eklezjalnej”.

¹⁹² Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 24; kan. 578 KPK/1983; kan. 654; kan. 662; kan. 673.

¹⁹³ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 25: „Wziąwszy pod uwagę nagłące zapotrzebowanie na wykwalifikowanych formatorów, niniejsza Kongregacja zaprasza do wzmoczenia współpracy między instytucjami poprzez udostępnianie jedni drugim programów, doświadczeń oraz, jeśli to możliwe, najlepiej wykwalifikowanego personelu, w celu wzajemnego ubogacenia dla dobra instytucji, Kościoła i jego misji w świecie”.

¹⁹⁴ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 26 a.

¹⁹⁵ Tamże.

¹⁹⁶ Tamże.

czące formacji w instytutach zakonnych, *Potissimum institutioni* chodzi tu przede wszystkim o „towarzystwo zakonnikom na Bożych szlakach poprzez bezpośredni i regularny dialog, jednak bez naruszania kompetencji spowiednika i kierownika duchowego w ścisłym sensie”¹⁹⁷. Ten sam dokument przypomina jednak, że „mistrzowie i mistrzynie nowicjatów winni wreszcie pamiętać, że same środki psychologiczno-pedagogiczne nie są w stanie zastąpić autentycznego kierownictwa duchowego”¹⁹⁸. Należy zwrócić uwagę na fakt, że można wprawdzie korzystać z pomocy różnych ekspertów, w tym między innymi psychologów, ale tylko w przypadku rzeczywistej konieczności i z zachowaniem należytej roztropności¹⁹⁹.

4. Służenie pomocą w zrozumieniu i odczytaniu różnych kontekstów kulturowych, aby formacja była zawsze zgodna z własną kulturą osób formowanych²⁰⁰. Dlatego też instrukcja pt. Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, *Potissimum institutioni* mówi: „Trzeba... zwracać uwagę na podnoszenie kultury kandydata, ale strzec jej zarazem przed asymilacją z kulturą obcą. Kandydaci i kandydatki winni przyjąć wezwanie Pana w ramach własnej kultury i odpowiedzieć na nie w sposób dla niej właściwy”²⁰¹.

¹⁹⁷ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis *Potissimum institutioni*, nr 30; kan. 530 § 1-2 KPK/1917; kan. 630 § 1-5 KPK/1983; Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, Decr., *Quemadmodum*, 17 decembris 1890, Enchiridion de status perfectionis. Documenta Ecclesiae sodalibus instituendis, Romae 1949, nr 227, s. 214-217; V. F e c k i, *De manifestatione conscientiae in iure religiosorum (can. 530)*, Lublin 1961, s. 203-238; M. B a b u l a, *Il confessore dei religiosi*, Commentarium pro Religiosis et Missionariis 70(1989)16-18, 31-32.

¹⁹⁸ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis *Potissimum institutioni*, nr 52.

¹⁹⁹ Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, *Gaudium et spes*, nr 26-27; Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, nr 52; Por. Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 26; A. C a u t e r u c c i o, *Il diritto alla buona fama ed alla intimità analisi e commento del canone 220*, Commentarium pro Religiosis et Missionariis 73(1992)39-81; J. K r u k o w s k i, *Prawa wiernych do dobrej opinii i do własnej intymności komentarz do kan. 220 KPK z 1983 r.*, Prawo Kanoniczne 39(1996)nr 3-4, s. 227-236.

²⁰⁰ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 26 b.

²⁰¹ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis, *Potissimum institutioni*, nr 43.

5. Uczenie formatorów i formatorki zrozumienia aktualnych potrzeb i wyzwań, które stoją przed Kościołem, i dawania na nie odpowiedzi²⁰², a także uczenie zwracania uwagi na priorytety duszpasterskie, „które Ojciec Święty i Biskupi zjednoczeni z nim poddają pod rozwagę wiernych”²⁰³.

6. Przygotowanie do zadań nowej ewangelizacji, tzn. „głoszenia wszystkim ludziom Chrystusa i Dobrej Nowiny o Ojcu. To w szczególności zakłada konieczne przygotowanie do ewangelizacji kultury, do prowadzenia duszpasterstwa na rzecz życia, rodziny i solidarności, do opcji ewangelicznej na rzecz ubogich, formacji młodzieży, misji *ad gentes*, zaangażowania się w działalność ekumeniczną i dialog międzyreligijny, porozumienia społecznego, itp.”²⁰⁴. Instrukcja podkreśla, że formacja integralna, która ma pomóc formowanym „w dojrzewaniu do podejmowania zadań wynikających z konsekracji, musi także odpowiednio uwzględniać nowe formy ubóstwa i niesprawiedliwości naszego czasu. Kursy międzyzakonne mogą na tym polu być solidnym wsparciem dla formatorów i formaterek”²⁰⁵.

7. Troska o to, aby omawiane kursy mogły być dla formatorów i formaterek doświadczeniem „wzrostu duchowego i współdziałać z ich formacją stałą. Zadanie towarzyszenia młodym na drodze ich

²⁰² Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 26 b; „Niech uczą się odczytywać nadszeje i pytania młodych – synów i córek naszego czasu – którzy wstępują do wspólnot i niech przygotowują ich do ucieleśniania najlepszych wartości własnej epoki i odpowiadania świętością i czynną miłością na potrzeby czasów”.

²⁰³ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 26 b; Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gentium*, nr 45; Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, *Christus Dominus*, nr 33-35; kan. 678 KPK/1983; J o a n n e s P a u l u s II, Adhortatio Apostolica Post-synodalis, *Vita consecrata*, nr 37: „Instytuty są zatem powołane, aby odważnie podejmować twórczą inicjatywę oraz naśladować świętość swoich założycieli i założycielek, a w ten sposób odpowiadać na znaki czasu pojawiające się w dzisiejszym świecie. To powołanie jest przede wszystkim zachętą do wytrwania na drodze do świętości mimo trudności materialnych i duchowych, jakie niesie codzienne życie. Jest ono także wezwaniem, by pogłębiać swoje kwalifikacje i rozwijać dynamiczną wierność swej misji, przystosowując jej formy – gdy to jest konieczne – do nowych sytuacji i rozmaitych potrzeb, w postawie całkowitej uległości wobec Bożych natchnień i zgodnie z rozeznaniami Kościoła”.

²⁰⁴ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 26 c.

²⁰⁵ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 26 c; J o a n n e s P a u l u s II, Adhortatio Apostolica Post-synodalis, *Vita consecrata*, nr. 77-83, 96-99.

wzrostu obejmuje nieustanne zaproszenie Chrystusa, Mistrza i Nauczyciela, do wzmocnienia życia modlitwy, bliskości z Nim i przyjęcia krzyża, który pieczętuje delikatny urząd formacji, pokładając ufność w Jego kierownictwie i w Jego łasce²⁰⁶.

Ponieważ głównym zadaniem formacji na każdym jej etapie jest przygotowywanie członków instytutów do wiernego zachowywania rad ewangelicznych, a tym samym do doskonalszego naśladowania Jezusa Chrystusa, dlatego też przygotowanie formatorów i formatorek – jak czytamy w instrukcji – „nie może być jedynie intelektualne, doktrynalne, pastoralne i profesjonalne; jest ono przede wszystkim głębokim, ludzkim i zakonnym doświadczeniem uczestnictwa w tajemnicy Chrystusa poprzez pełne szacunku przybliżanie się do tajemnicy osoby ludzkiej. W Chrystusie jest doświadczenie synostwa wobec Ojca i uległości wobec Ducha, braterstwa i współuczestnictwa, ojcostwa i macierzyństwa w Duchu²⁰⁷”.

Instrukcja zwraca uwagę na jeszcze jeden aspekt spotkań formatorów i formatorek jako osób konsekrowanych. „Spotkania takie pomogą konfrontować ich drogę wiary, ułatwią wspólną modlitwę, otworzą na działanie Słowa i będą okazją do celebrowania Eucharystii²⁰⁸”. Instrukcja stwierdza również, że na kursach „Formatorzy będą mogli ubogacić się doświadczeniem miłości i mądrości Mistrza, który poprzez Ducha i macierzyńskie działanie Maryi, kontynuuje swoje dzieło również, i to w sposób szczególny, przez ich pośrednictwo w życiu i doświadczeniach tych, którym pomagają żyć jako «współobywatele świętych i domownicy Boga» (Ef 2,19)²⁰⁹”.

²⁰⁶ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 26 d.

²⁰⁷ Tamże.

²⁰⁸ Tamże.

²⁰⁹ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La collaborazione inter-istituti per la formazione*, nr 26 d; J o a n n e s P a u l u s II, Adhortatio Apostolica Post-synodalis, *Vita consecrata*, nr 77; Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gentium*, nr 43-47; Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego, *Perfectae caritatis*, nr 5-6 ns; P a u l u s VI, Adhortatio Apostolica, *Unusquisque religiosae familiae catholico orbe sodalibus: de religiosa vita secundum Concilii Oecumenici Vaticani II renovanda praeceptiones*, *Evangelica testificatio*, nr 13 ns; Sacra Congregatio pro Religiosis e Institutis Saecularibus, Instr. Part., *De arcte coniugenda activitate vitae interioris cum activitate apostolica apud sodales Institutorum vitae apostolicae deque valore perenni et de modis tutandi et promovendi activitatem contemplativam apud sodales qui,*

Zakończenie

W historii instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego zawsze zwracano uwagę na formację. Najwyższa władza Kościoła katolickiego, poszczególni hierarchowie, założyciele i reformatorzy życia zakonnego w konkretnych okolicznościach miejsca i czasu wydawali zarządzenia dotyczące formacji przyszłych zakonników oraz osób już inkorporowanych do instytutu. Również analizowany w artykule dokument Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego dotyczący współpracy międzyzakonnej w dziedzinie formacji jest odpowiedzią – jak to się starano wykazać – na konkretne potrzeby.

W artykule przedstawiono wytyczne instrukcji *Współpraca międzyzakonna w dziedzinie formacji*, zwracając szczególną uwagę na motywy, którymi kierowała się Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego przy jej promulgacji. Omówiono kwestie szczegółowe dotyczące funkcjonowania ośrodków formacyjnych, do których należą między innymi: współpraca instytutów w różnych fazach formacji, rozpoczynając od nowicjatu, a kończąc na okresie po definitywnym włączeniu do instytutu, czyli po złożeniu profesji wieczystej, funkcjonowanie instytutów teologicznych oraz formacji filozoficznej i teologicznej dla zakonników – kandydatów do kapłaństwa, a także współpraca w kształceniu formatorów.

W opracowaniu podkreślono, że współpraca międzyzakonna – w obecnej rzeczywistości w niektórych regionach świata naprawdę konieczna – nie może jednak prowadzić do zaniku charyzmatu instytutu ani jego dziedzictwa, czyli *patrimonium*. Każdy instytut życia konsekrowanego i stowarzyszenie życia apostołskiego ma nie tylko prawo, lecz także obowiązek ustawicznego troszczenia się o zachowanie i rozwijanie swojej specyfiki. Dlatego też – jak zostało wykazane – wszystkie instytucje powołane do świadczenia pomocy w dziedzinie formacji muszą zachować daleko idącą ostrożność i nie wpływać nawet pośrednio na zmianę *patrimonium* żadnego z instytutów.

ratione proprii Instituti, vitae contemplativae principaliter incumbunt, *La dimensione contemplativa della vita religiosa*, nr 4790, 17-20.

La collaborazione tra gli istituti religiosi nell'ambito formativo

In questo articolo viene presentata ed analizzata l'istruzione della Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, del 8 dicembre 1998, intitolata *La collaborazione inter-istituti per la formazione*.

L'autore in primo luogo presenta i principali motivi che stanno alla base della promulgazione dell'istruzione da parte della Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica. Poi, dato che l'istruzione dedica un ampio spazio ai centri di formazione inter-istituti, pure rilevando che nella situazione attuale giovano alla formazione intellettuale dei membri degli istituti religiosi, l'autore analizza i requisiti ai quali devono rispondere questi centri. Viene sottolineato soprattutto il fatto che questi devono trasmettere la sana dottrina della Chiesa e rispettare il carisma proprio di ciascun istituto. Un ampio spazio viene dedicato, inoltre, alla responsabilità del governo dei singoli istituti e delle rispettive comunità, di sorvegliare e di prevenire affinché i centri di formazione non impongano la loro dottrina sulla vita consacrata. L'autore analizza le questioni riguardanti la cooperazione inter-istituti nelle diverse tappe di formazione: noviziato, formazione dei professi di voti temporanei e perpetui e formazione permanente. L'ultima parte dell'articolo è dedicata alle questioni riguardanti sia la formazione filosofica e teologica negli istituti direttamente dedicati agli studi superiori, sia la collaborazione tra gli istituti nella formazione delle formatrici e dei formatori.